

Centraal Bureau
voor de Statistiek

Rapport

Internationalisering MKB, handelsprioritaire landen en DGGF- landen

Oscar Lemmers
Linda Rozendaal
Fintan van Berkel
Roger Voncken

Dit onderzoek werd uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Er waren geen extra enquêtes nodig. De nieuwe cijfers zijn gemaakt door al bestaande gegevens te combineren.

projectnummer 300132
EBH
29 april 2014

kennisgeving De in dit rapport weergegeven opvattingen zijn die van de auteur(s) en komen niet noodzakelijk overeen met het beleid van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Inhoudsopgave

1. Samenvatting	5
2. Inleiding en achtergrond	7
3. Economische betrekkingen MKB met hele wereld	11
3.1 Handel in goederen door MKB en grootbedrijf	11
3.2 Buitenlandse investeringen (stand) MKB en grootbedrijf	13
4. Handelsprioritaire landen: handel in goederen	15
4.1 Handel door MKB met handelsprioritaire landen buiten de EU	15
4.2 Handel door MKB met handelsprioritaire landen, verdieping	17
4.3 Werkgelegenheid en omzet bij Nederlandse ondernemingen die met handelsprioritaire landen buiten de EU handelen	22
5. Handelsprioritaire landen: buitenlandse investeringen	23
5.1 Investerings (stand) door MKB in handelsprioritaire landen	23
5.2 Investerings (stand) door MKB in handelsprioritaire landen, verdieping	25
5.3 Werkgelegenheid en omzet in handelsprioritaire landen bij investeringen Nederlands MKB	28
6. DGGF-landen: handel in goederen	29
6.1 Handel door MKB met DGGF-landen	29
6.2 Handel door MKB met DGGF-landen, verdieping	31
6.3 Werkgelegenheid en omzet bij Nederlandse ondernemingen die met DGGF-landen handelen	36
7. DGGF-landen: buitenlandse investeringen	37
7.1 Investerings (stand) door MKB in DGGF-landen	37
7.2 Investerings (stand) door MKB in DGGF-landen, verdieping	40
7.3 Werkgelegenheid en omzet in DGGF-landen bij investeringen Nederlands MKB	43
8. Conclusies en aanbevelingen voor verder onderzoek	44
8.1 Conclusies	44
8.2 Aanbevelingen en suggesties voor verder onderzoek	44
9. Methodologische toelichting	47
9.1 Buitenlandse handel in goederen	47
9.2 Buitenlandse investeringen	48
9.3 Werkgelegenheid en omzet bij ondernemingen in buitenland	50
9.4 Kwaliteit en risico's	50
10. Afkortingen en begrippen	53

10.1	Afkortingen	53
10.2	Begrippen	53
10.3	Lijst handelsprioritaire landen	55
10.4	Lijst DGGF-landen	55
10.5	Sectorindeling	56
11.	Literatuur	57
12.	Overzicht tabellen	59

1. Samenvatting

Dit rapport beschrijft de eerste cijfers over de import en export van goederen (2009-2012) en buitenlandse investeringen (2008-2011) van het Nederlandse MKB¹ met twee groepen landen. Dat zijn de landen die prioritair zijn voor het handelsbeleid en de landen waar het Dutch Good Growth Fund (DGGF) zich op richt. Een paar belangrijke bevindingen zijn:

Algemeen

- In 2012 was het MKB verantwoordelijk voor de helft van de import en export door het Nederlandse bedrijfsleven. Een deel van dat MKB was in buitenlandse handen. De resterende MKB'ers, het zelfstandig MKB in Nederlandse handen, waren verantwoordelijk voor respectievelijk 26 en 27 procent van de import en export door het Nederlandse bedrijfsleven. Dit waren 178 duizend importeurs en 116 duizend exporteurs.
- In 2011 was het zelfstandig MKB verantwoordelijk voor 1 procent van de uitstaande buitenlandse investeringen. Daar waren ruim 7 duizend ondernemingen bij betrokken.

Handelsprioritaire landen

- In 2012 importeerden 38 duizend zelfstandige MKB'ers voor 23,3 miljard euro aan goederen uit de landen buiten de EU² die prioritair zijn voor het handelsbeleid. Dat is 54 procent meer dan in 2009.
- In 2012 exporteerden 12 duizend zelfstandige MKB'ers voor 8,6 miljard aan goederen naar handelsprioritaire landen buiten de EU. Dat is 2 procent minder dan in 2009.
- In 2011 waren er vijfduizend zelfstandige MKB'ers die investeringen in de handelsprioritaire landen hadden. De totale waarde van deze investeringen, opgebouwd in 2011 en eerdere jaren samen, bedroeg 2,4 miljard euro. Dat is 15 procent meer dan in 2008. Naar schatting hadden de ondernemingen waarin geïnvesteerd was een omzet van 25 miljard euro en boden ze werk aan 125 duizend mensen. De indirecte werkgelegenheid en omzet (bij toeleveranciers) is hier niet in meegenomen.
- Het MKB handelt dus veel vaker met deze landen dan dat het er in investeert.
- De waarde van de import naar landen buiten de EU die prioritair zijn voor het handelsbeleid nam meer toe tijdens de periode 2009-2012 dan de waarde van de import uit andere landen. De export nam juist minder toe.
- In 2012 werkten bij de ondernemingen die met de handelsprioritaire landen buiten de EU handelden minstens 530 duizend personen.

¹ Dit is gedefinieerd als de ondernemingen in Nederlandse handen waar minder dan 250 mensen werken. De meeste publicaties gaan uit van dit aantal werknemers in het bedrijf. De genoemde cijfers kunnen dus verschillen van andere publicaties. De inleiding legt uit wat de verschillen tussen de twee MKB-concepten zijn en waarom hier voor ondernemingen is gekozen.

² Cijfers in dit rapport over de import uit en de export naar handelsprioritaire landen betreffen steeds de handelsprioritaire landen die geen lid zijn van de EU. Voor handel binnen de EU is namelijk voor kleinere handelaren alleen bekend hoeveel zij met de hele EU handelen, maar niet per land.

DGGF-landen

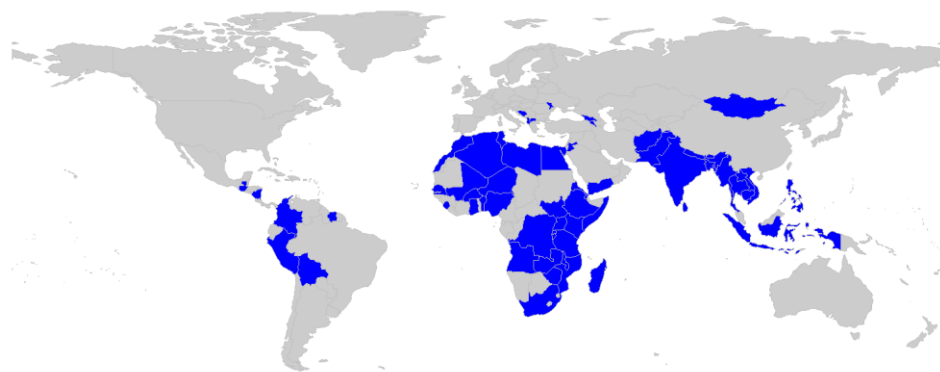
- In 2012 importeerden 10,7 duizend zelfstandige MKB'ers voor 5 miljard euro aan goederen uit DGGF-landen. Dat is 23 procent meer dan in 2009. De import komt vooral uit Azië.
- In 2012 exporteerden 7,5 duizend zelfstandige MKB'ers voor 3,6 miljard euro aan goederen naar DGGF-landen. Dat is drie procent minder dan in 2009. De export gaat vooral naar Afrika.
- In 2011 waren er 645 zelfstandige MKB'ers die investeringen in de DGGF-landen hadden. De totale waarde van deze investeringen, opgebouwd in 2011 en eerdere jaren samen, bedroeg 0,3 miljard euro. Dat is 20 procent meer dan in 2008. Naar schatting hadden de ondernemingen waarin geïnvesteerd was een omzet van 0,9 miljard euro en boden ze werk aan 15 duizend mensen. De indirecte werkgelegenheid en omzet (bij toeleveranciers) is hier niet in meegenomen.
- De buitenlandse investeringen bevinden zich vooral in Azië en Afrika. Naast een investering van 1 miljoen euro door het Nederlandse MKB in een onderneming in een DGGF-land stond gemiddeld een investering van 1,2 miljoen uit andere bronnen in dezelfde onderneming.
- Het MKB handelt dus veel vaker met DGGF-landen dan dat het er in investeert.
- Handel en investeringen met DGGF-landen ontwikkelen zich langzamer dan met andere landen. Dat geldt zowel voor de waarde als voor de aantallen betrokken ondernemingen. De enige uitzondering is het aantal investeerders: het aantal ondernemingen dat in DGGF-landen investeerde nam sneller toe dan het aantal ondernemingen dat in andere landen investeerde.
- In 2012 werkten bij de ondernemingen die met de DGGF-landen handelden 272 duizend personen.

2. Inleiding en achtergrond

In het tijdperk van globalisering zijn steeds meer ondernemingen internationaal actief, ook in het MKB. Dit kan via export en import, maar ook door het hebben van buitenlandse investeringen. Het CBS heeft regelmatig over de bedrijven met buitenlandse handel gepubliceerd (Jaarsma en Lemmens-Dirix (2011), Jaarsma en Smit (2013), Lemmers (2013)). Ook leverde het de afgelopen jaren de informatie voor de Exportindex MKB van Panteia/EIM (Gibcus et al. 2013). Over directe buitenlandse investeringen van het MKB was echter nog weinig bekend buiten de resultaten van enkele enquêtes. De Nederlandsche Bank maakt de statistieken over buitenlandse investeringen en enquêteert voor het grote geheel alleen de grotere investeerders. In 2013 zetten Panteia/EIM en CBS in opdracht van het Ministerie van Buitenlandse Zaken een eerste stap door de "Monitor Buitenlandse Investerings MKB" (Alberda et al., 2013) uit te brengen. Dit was de eerste publicatie die de buitenlandse investeringen door het MKB in kaart bracht. Daarnaast bood deze publicatie uitsplitsingen naar grootteklasse en sector.

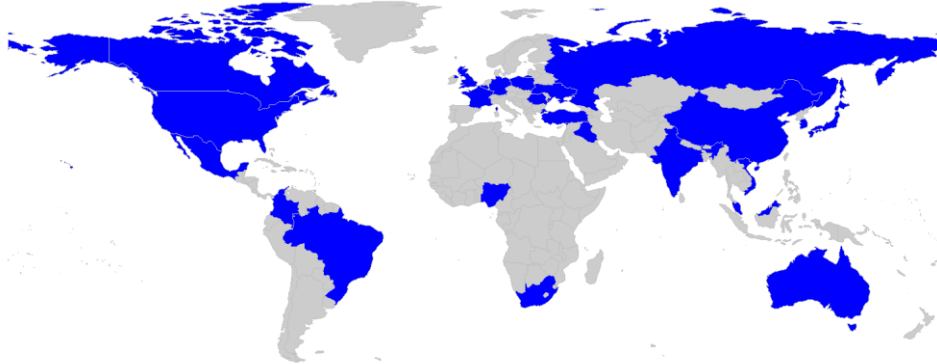
Sinds het verschijnen van de "Monitor Buitenlandse Investerings MKB" is gewerkt aan de oprichting van het Dutch Good Growth Fund (DGGF). Dit fonds start in de zomer van 2014. Het DGGF is door het Kabinet Rutte II geïnitieerd en bedoeld als "revolverend fonds dat financiering verschafft aan bedrijven en investeringsfondsen in Nederland en in 66 lage- en middeninkomenslanden ten behoeve van ontwikkelingsrelevante investeringen en exporttransacties, waar reguliere partijen tekort schieten. Het doel van het DGGF is de intensivering van ontwikkelingsrelevante investeringen in – en handel met – lage- en middeninkomenslanden door het Nederlandse en het lokale bedrijfsleven. De focus ligt op het MKB." (BHO, 2013). De lijst van 66 DGGF-landen is terug te vinden in paragraaf 10.4. Ze zijn te zien in figuur 2.1.

2.1 Geografische verdeling DGGF-landen

Daarnaast heeft het Ministerie van Buitenlandse Zaken 25 landen aangewezen als zijnde prioritair voor het handelsbeleid. "De keuze voor deze landen is gebaseerd op de ambities van de topsectoren, de marktomvang en groeikansen van landen en de mate waarin de overheid kan helpen bij het slechten van handelsbelemmeringen." (Buitenlandse Zaken, 2013). Dit zijn de zogenaamde handelsprioritaire landen. De lijst van deze 25 landen is terug te vinden in paragraaf 10.3. Ze zijn te zien in figuur 2.2.

2.2 Geografische verdeling handelsprioritaire landen

Er zijn cijfers nodig om de Nederlandse handel met en de Nederlandse MKB-investeringen in de handelsprioritaire landen en de DGGF-landen te kunnen monitoren. Wat waren de ontwikkelingen in de afgelopen jaren? Hoeveel MKB-ondernemingen handelen nu al met deze landen en wat is de waarde van deze handel? Hoeveel MKB-ondernemingen hebben nu al in deze landen geïnvesteerd en wat is de waarde van deze investeringen? Op dit moment bestaan hier nog geen cijfers over.

Het is beleidsmatig gezien urgent dat men kan beschikken over zicht op handel en investeringen van Nederlandse MKB-ondernemingen per land. Er zijn immers verschillende mogelijke gebruikers van deze cijfers. Ten eerste, de betrokkenen bij het DGGF (beleidsmakers bij Buitenlandse Zaken en uitvoerders) dat in 2014 van start gaat. Daarvoor is allereerst van belang dat in kaart wordt gebracht wat de nul-situatie (de periode vóór 2014) van het DGGF is. Daarnaast bouwt dit onderzoek een adequate data infrastructuur die - bij instandhouding – het mogelijk maakt de ontwikkelingen van indicatoren die voor het functioneren van het DGGF relevant zijn te monitoren en evalueren. Dat geldt ook voor andere (financierings-) instrumenten gericht op de internationalisering van het Nederlandse ondernemingen, met name met de landen die prioritair zijn voor het handelsbeleid.

Daarnaast vormt inzicht in de dynamiek van internationalisering van het Nederlandse bedrijfsleven inclusief het MKB een belangrijke bouwsteen voor een verdere versterking van de economische diplomatie door het departement in Den Haag en de economische posten. Hoe ziet de doelgroep van MKB'ers er uit: hoeveel zijn het er, werken er veel mensen, in welke sectoren zitten ze, met welke landen handelen ze en waar investeren ze? Tot slot hebben ook stakeholders uit het bedrijfsleven inclusief financiers behoefte aan dergelijke longitudinale informatie.

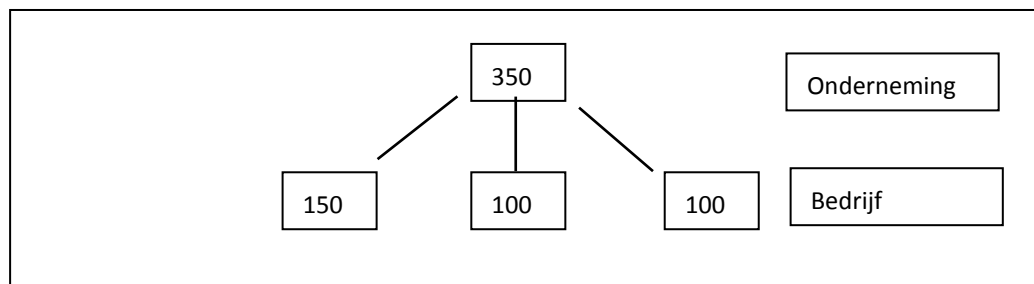
Met het bovenstaande in het achterhoofd gaf het Ministerie van Buitenlandse Zaken de opdracht om cijfers over de internationalisering van het MKB te maken. Het CBS bracht in samenwerking met de opdrachtgever (Ministerie van Buitenlandse Zaken) en de uitvoerder van het DGGF-spoor gericht op bevordering van investeringen door het Nederlandse MKB (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland) de exacte informatiebehoefte in kaart voor de buitenlandse investeringen. Dit resulteerde in een plan van aanpak. Daarna is een soortgelijke opzet voor de buitenlandse handel gemaakt. Met behulp van al bij het CBS aanwezige gegevens konden de vragen over buitenlandse handel in goederen (niet over diensten) met en investeringen in handelsprioritaire landen en DGGF-landen beantwoord worden. Er was dus geen extra enquête nodig en daardoor bleef de administratieve lastendruk gelijk.

Europese definitie MKB

Idealiter brengt het rapport de kleine en middelgrote ondernemingen (MKB) in kaart, waar het MKB volgens de Europese definitie afgebakend is. Deze definitie luidt: *“Tot de categorie kleine, middelgrote en micro ondernemingen („MKB”) behoren ondernemingen waar minder dan 250 personen werkzaam zijn en waarvan de jaaromzet 50 miljoen EUR en/of het jaarlijkse balanstotaal 43 miljoen EUR niet overschrijdt. De onderneming moet zelfstandig zijn, dat wil zeggen dat 25% van het kapitaal of van de stemrechten niet in handen moet zijn van één onderneming of van verscheidene ondernemingen gezamenlijk die niet aan de definitie van het MKB beantwoorden.”* Deze definitie is echter moeilijk hanteerbaar in de praktijk. Veruit de meeste studies definiëren daarom het MKB alleen met het aantal werknemers per bedrijf, aldus CSES (2012). In hun in opdracht van de Europese Commissie opgestelde rapport “Evaluation of the SME definition” citeren zij werk van het Duitse bureau voor de Statistiek (Söllner 2011) dat aangeeft dat het aandeel van het MKB in het totale aantal ondernemingen 9% lager is bij het toepassen van de EU-definitie. En van de ondernemingen met 50 tot en met 249 werknemers voldoet maar de helft aan die EU-definitie.

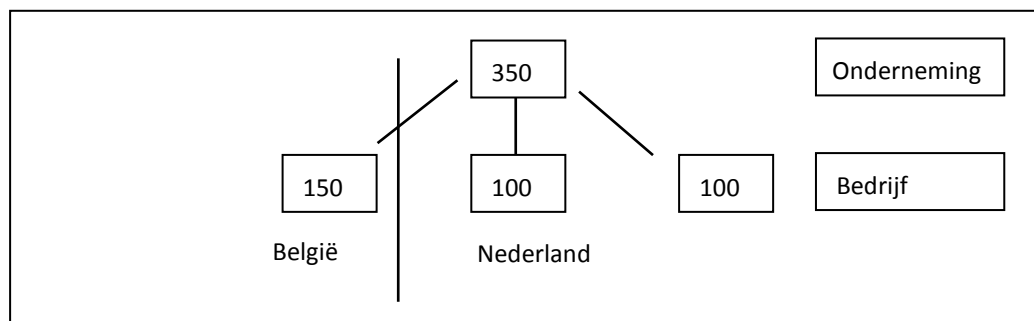
De achterliggende gedachte achter de EU-definitie is dat het Europese MKB-beleid niet bedoeld is voor kleine bedrijven die deel uit maken van een grote onderneming met het bijbehorende netwerk voor kennis en financiering. Dit beleid is bedoeld voor de bedrijven die onder een kleine onderneming vallen en derhalve over beperkte resources beschikken in vergelijking met het grootbedrijf.

2.3 Voorbeeld van bedrijven die MKB’er lijken, maar het niet zijn

Figuur 2.3 laat zien dat bedrijven MKB’er kunnen lijken, omdat er minder dan 250 personen werken. Toch zijn het in dit geval geen MKB’ers, omdat de bovenliggende onderneming 350 werknemers heeft en dus buiten de MKB-definitie valt. De EU-definitie gaat immers uit van het aantal werknemers op het niveau van de onderneming, niet op het niveau van het bedrijf.

2.4 Voorbeeld van bedrijven die MKB’er lijken, maar het niet zijn

Figuur 2.4 toont een moeilijker geval. Ook nu zijn de bedrijven geen MKB'ers, omdat de bovenliggende onderneming meer dan 250 werknemers heeft. Echter, dit is het aantal werknemers wereldwijd. Daar heeft het CBS geen data over beschikbaar; alleen met een forse extra inspanning kan het aan de benodigde gegevens komen en deze verwerken. In overleg met de opdrachtgever is daarom besloten om hier in het nu voorliggende onderzoek van af te zien.

De cijfers in dit rapport sluiten dichter aan op de EU-definitie dan gebruikelijk. Het rapport kijkt namelijk naar de grootte van de betrokken ondernemingen (minder dan 250 werkzame personen) en niet naar die van bedrijven. Het maakt de aanname dat een onderneming in buitenlandse handen niet tot het MKB behoort omdat de wereldwijde werkgelegenheid bij deze onderneming 250 of meer werkzame personen is. De cijfers over buitenlandse investeringen betreffen alleen ondernemingen die een balanstotaal van maximaal 43 miljoen euro hebben.

Ondernemingen en bedrijven

Dit rapport is geschreven in opdracht van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, dat zich een beeld wil vormen van de MKB'ers die in aanmerking komen voor ondersteuning. Ook wil het weten hoeveel MKB'ers al actief betrokken zijn bij de handelsprioritaire landen en DGGF-landen. Omdat het ondersteuningsinstrumentarium (vanwege de eerder genoemde Europese richtlijnen) gericht is op ondernemingen, richt dit rapport zich op ondernemingen. Dit betekent dat sommige uitkomsten in dit rapport afwijken van eerder gepubliceerde cijfers. Bijvoorbeeld van cijfers in de Monitor Buitenlandse Investeringen MKB (Alberda et al., 2013) en de Exportindex MKB (Gibcus et al., 2013). Deze publicaties noemen onder andere aantallen MKB'ers dat handelt en investeert en de bijbehorende handels- en investeringswaarden. De uitkomsten in die publicaties betreffen niet ondernemingen, maar bedrijven. Voor andere doeleinden is het namelijk beter om naar bedrijven te kijken. Bijvoorbeeld, bij analyse van relaties tussen productiviteit en internationalisering. Een onderneming kan immers uit meerdere bedrijven bestaan die ieder heel verschillend zijn. Door deze als een geheel beschouwen verdwijnt de (wel degelijk aanwezige) heterogeniteit. Daarnaast is de vergelijkbaarheid met andere CBS-statistieken (zoals omzet en werkgelegenheid) beperkter, omdat die meestal uitgaan van het bedrijvenconcept en niet van het ondernemingenconcept. Die statistieken beschouwen bijvoorbeeld de bedrijfstak van het bedrijf, en niet die van de onderneming. Een belangrijke nuancering is dat veruit de meeste ondernemingen in het MKB klein zijn, en uit precies één bedrijf bestaan. Dan spelen bovengenoemde punten niet omdat de onderneming gelijk is aan het bedrijf.

Leeswijzer

Het vervolg van dit rapport is als volgt opgebouwd. Hoofdstuk 3 geeft een beeld van de economische betrekkingen van het MKB met de hele wereld. Het gaat daarbij om import en export van goederen en investeringen. Het hoofdstuk bespreekt zowel het aantal ondernemingen dat hier bij betrokken is als de waarde die zij vertegenwoordigen. Dat gebeurt voor de periode 2009-2012 (handel en 2008-2011 (investeringen, 2012 nog niet beschikbaar) aan de hand van figuren en een eenvoudige beschrijving. Hoofdstuk 4 bekijkt de handel in goederen door het MKB met de handelsprioritaire landen, terwijl hoofdstuk 5 de investeringen door het MKB in deze landen onder de loep neemt. Hoofdstuk 6 en 7 beschrijven respectievelijk de internationale handel in goederen en de investeringen door het MKB met/in de DGGF-landen. De afsluitende hoofdstukken bevatten de conclusies, methodologische toelichting, literatuur en een overzicht van de gemaakte tabellen. Deze tabellen zijn vanwege hun grootte niet opgenomen in het rapport zelf. Ze zijn beschikbaar als Excel-tabellen.

3. Economische betrekkingen MKB met hele wereld

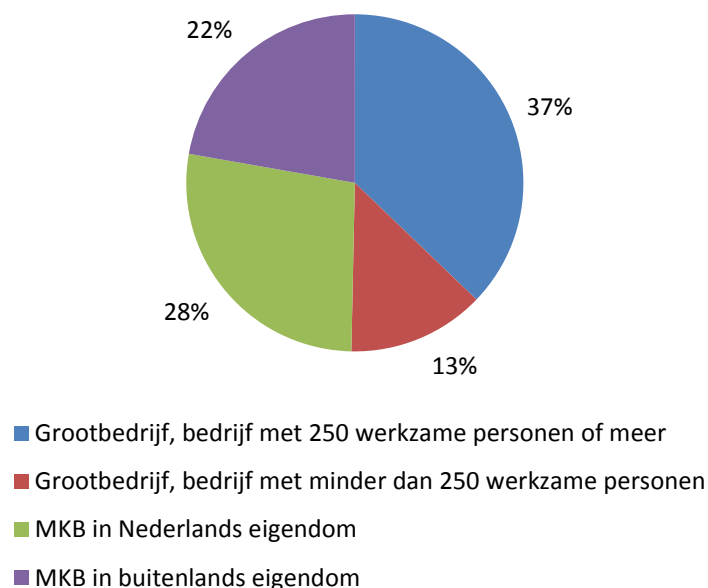
Dit hoofdstuk geeft kerncijfers over de import en export van goederen en buitenlandse investeringen door MKB en grootbedrijf. Het laat zien hoe deze economische indicatoren verdeeld zijn over de twee groepen ondernemingen. Daarnaast laat het voor import en export zien hoe groot het aandeel van het MKB is als dit vastgesteld is op basis van de grootte van de onderneming of op basis van de grootte van het bedrijf.

3.1 Handel in goederen door MKB en grootbedrijf

Deze paragraaf geeft kerncijfers over de Nederlandse handel in goederen met het buitenland door MKB en grootbedrijf. Het toont hoe de handel verdeeld is over deze twee groepen: het aantal MKB'ers dat handelt is veel groter dan het aantal ondernemingen in het grootbedrijf, maar de handelswaarde van de twee groepen is ongeveer even groot. De paragraaf vergelijkt de ontwikkelingen van de import en export door het zelfstandige MKB met die van het grootbedrijf. Dit laat zien dat deze heel anders groeien. De gemaakte tabellen geven inzicht in de aantallen, waarde en ontwikkelingen.

Figuur 3.1.1 (op basis van tabel 3.1.1³) laat zien dat het MKB in 2012 ongeveer evenveel bijdroeg aan de totale exportwaarde van goederen als het grootbedrijf. De exportwaarde van het MKB werd in 2012 voor iets meer dan de helft (84 miljard euro) gedragen door het MKB in Nederlands eigendom. De figuur geeft ook inzicht in de export door bedrijven die minder dan 250 werkzame personen hebben maar toch tot het grootbedrijf behoren omdat ze tot een onderneming behoren met 250 of meer werkzame personen. Deze groep had een aandeel van 13 procent in de export door het Nederlands bedrijfsleven.

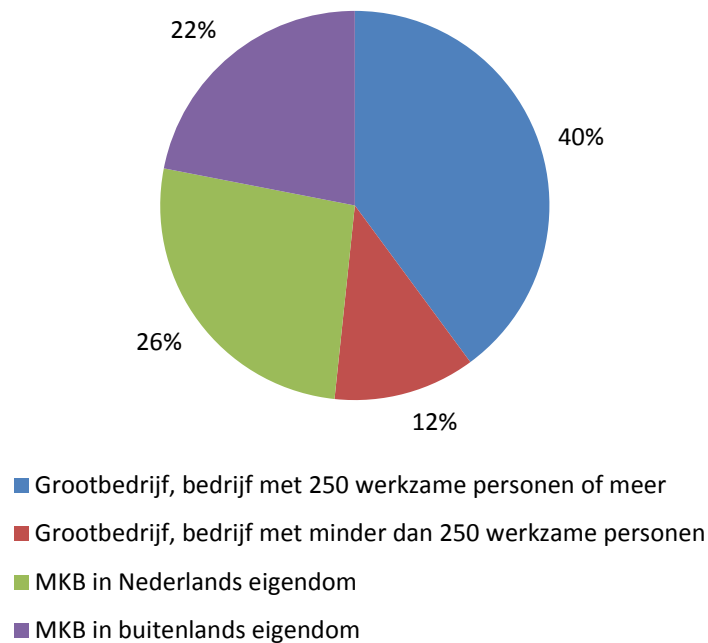
3.1.1 Verdeling export van goederen door Nederlands bedrijfsleven over groepen ondernemingen, 2012

³ Dit hoofdstuk beschrijft de tabellen 3.1.1 en 3.2.1. Hoofdstuk 12 toont de titels van deze tabellen. Omdat sommige tabellen heel groot waren zijn ze niet in dit rapport opgenomen. Ze zijn beschikbaar als Excel-tabellen.

Uit figuur 3.1.2 blijkt dat het MKB in 2012 iets minder goederen importeerde dan het grootbedrijf. In dat MKB leverden, net als bij de exportwaarde, de ondernemingen in Nederlands eigendom de hoogste bijdrage. De figuur geeft ook inzicht in de import door bedrijven die minder dan 250 werkzame personen hebben maar toch tot het grootbedrijf behoren omdat ze tot een onderneming behoren met 250 of meer werkzame personen. Deze groep had een aandeel van 12 procent in de import door het Nederlands bedrijfsleven. Dat is bijna net zo veel als het aandeel in de export.

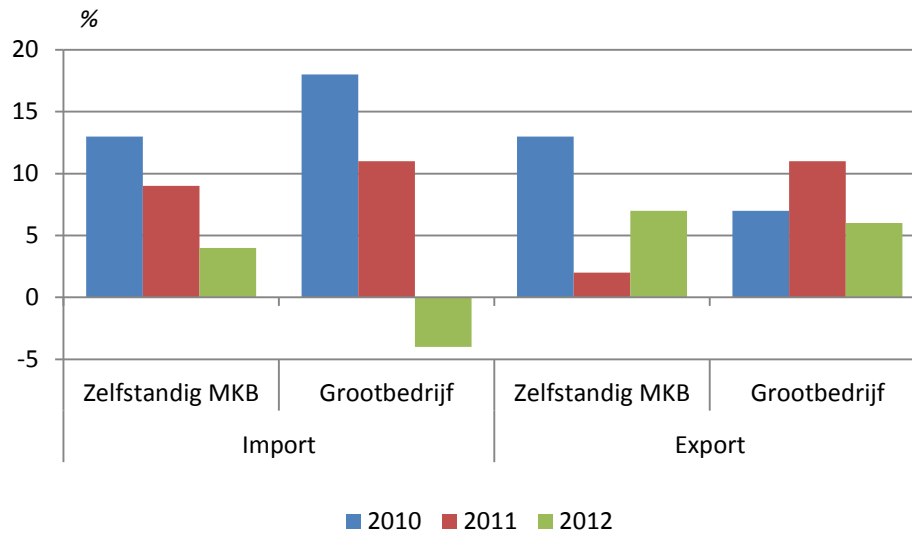
3.1.2 Verdeling import van goederen door Nederlands bedrijfsleven over groepen ondernemingen, 2012

Maar liefst 99 procent van de 122 duizend exporteurs en 186 duizend importeurs behoort tot het MKB. Verder is in tabel 3.1.1 te zien dat bij het grootbedrijf de aantallen handelaren in de periode 2009-2012 vrijwel gelijk zijn gebleven. De groei in het aantal handelaren in deze periode komt dan ook voor rekening van de groep MKB'ers in Nederlands eigendom. Vooral in 2010 was er een sterke toename van het aantal importeurs en exporteurs; een deel van die stijging komt op het conto van een verbeterde methode om handelaren op te sporen. In 2012 groeide het aantal exporterende en importerende ondernemingen met respectievelijk 9 en 6 procent. Het is opvallend dat het MKB in buitenlands eigendom in dat jaar bij zowel de aantallen exporteurs als importeurs 5 procent is gekrompen.

Figuur 3.1.3 vergelijkt de ontwikkelingen in het grootbedrijf met die in het zelfstandig MKB (ondernemingen met minder dan 250 werkzame personen die in Nederlands eigendom zijn). De exportwaarde van het MKB steeg vooral in 2010. Dat was ook een herstel na de forse krimp van de totale Nederlandse uitvoer in 2009. In 2011 en 2012 vlakke de groei van de export door het zelfstandig MKB enigszins af. Het grootbedrijf kende juist de grootste exportgroei in 2011. Bij de import is de groei van het MKB gematigder dan die van het grootbedrijf. In 2012 kende het nog een groei, terwijl de import door het grootbedrijf juist af nam.

3.1.3 Ontwikkeling import- en exportwaarde van MKB en grootbedrijf (ten opzichte van een jaar eerder)

3.2 Buitenlandse investeringen (stand⁴) MKB en grootbedrijf

Deze paragraaf geeft een algemeen beeld van de Nederlandse investeringen in het buitenland. De Nederlandsche Bank maakt deze op totaalniveau, maar verdeelt ze niet onder naar MKB en grootbedrijf omdat het geen gegevens over investeringen door het MKB heeft. De gemaakte tabellen geven inzicht in de aantallen (en waarden) investeringen en hun ontwikkeling.

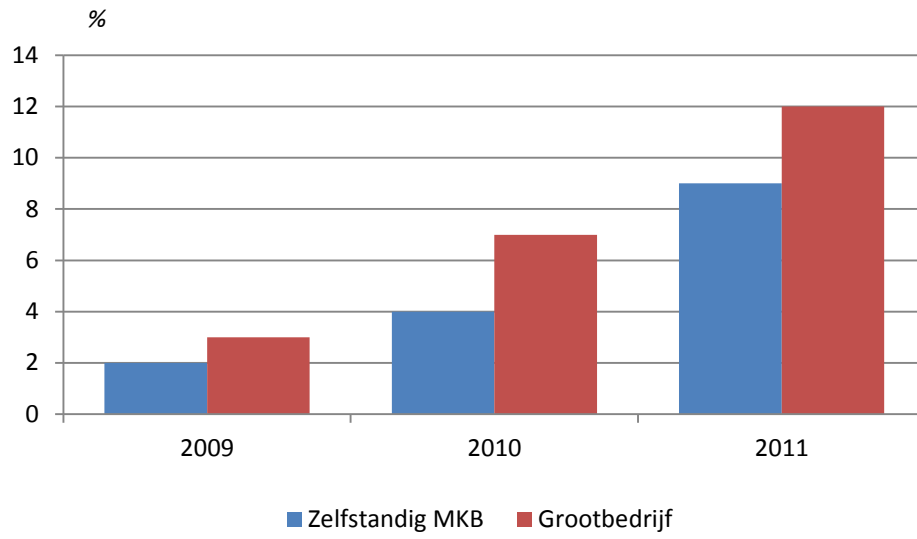
In 2011 had het totale Nederlandse bedrijfsleven een bedrag van 758 miljard euro aan investeringen in het buitenland uit staan (zie tabel 3.2.1). Exclusief de financiële sector bedroegen de investeringen 581 miljard euro. Van dit bedrag nam het zelfstandig MKB (exclusief financiële sector) 0,8 procent - bijna 5 miljard euro - voor haar rekening. Dit aandeel is onveranderd gebleven sinds 2008.

Het aantal ondernemingen in het zelfstandig MKB met buitenlandse investeringen nam gestaag toe. In 2011 waren dit 7.240 ondernemingen, 13 procent meer dan in 2008. Daarmee groeide het aantal MKB'ers met investeringen iets minder snel dan het totaal aantal MKB'ers.

Bij de jaar-op-jaar-ontwikkelingen van de waarde bleven de investeringen van het zelfstandig MKB in 2009-2011 achter bij die van het Nederlands bedrijfsleven (exclusief financiële sector). Dit is duidelijk zichtbaar in figuur 3.2.1.

⁴ Buitenlandse investeringen kennen cijfers over standen (stocks) en stromen (flows). Standen beschrijven de waarde van investeringen op een gegeven moment. Die investeringen zijn door de jaren heen opgebouwd. Stromen beschrijven de waarde van de investeringen die in een bepaald tijdvak gedaan zijn. Dit rapport bekijkt alleen de cijfers over standen. Er zijn geen gegevens beschikbaar over de investeringsstromen door het MKB.

3.2.1 Ontwikkeling waarde buitenlandse investeringen (stand) MKB en grootbedrijf (ten opzichte van een jaar eerder)

Bron: DNB en CBS.

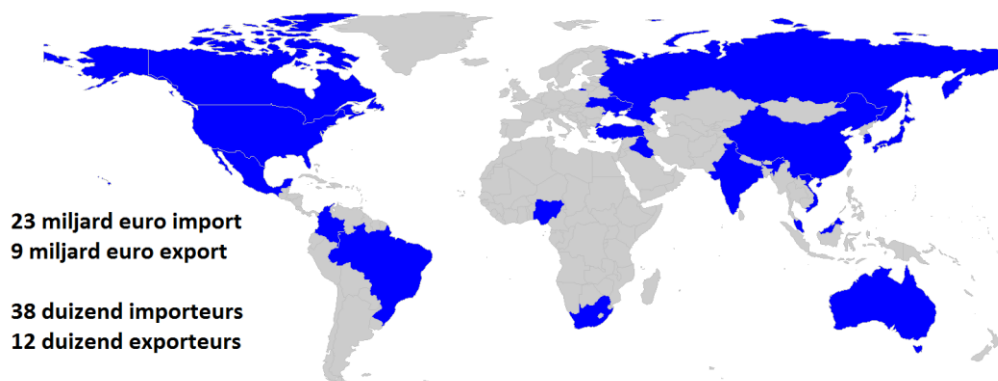
4. Handelsprioritaire landen: handel in goederen

Dit hoofdstuk beschouwt alleen de handel in goederen door het zelfstandig MKB: de ondernemingen met minder dan 250 werkzame personen die in Nederlands eigendom zijn. Het betreft alleen de import uit en de export naar handelsprioritaire landen buiten de EU, omdat er voor de kleinere handelaren binnen de EU niet bekend is hoeveel ze met ieder land handelen. Het MKB handelt veel met de EU, dus de aantallen en waarden voor het totaal van de handelsprioritaire landen (inclusief EU) zullen veel hoger liggen.

4.1 Handel door MKB met handelsprioritaire landen buiten de EU

Tabel 4.1.1⁵ laat zien dat het Nederlands MKB veel minder exporteert naar de handelsprioritaire landen buiten de EU dan dat het er uit importeert. Dat komt ook doordat een deel van de import niet bestemd is voor de Nederlandse markt, maar het land weer zal verlaten als wederuitvoer. In 2012 ging 10 procent van de totale export door het MKB in Nederlands eigendom naar de handelsprioritaire landen buiten de EU en van hun totale import kwam 30 procent uit deze landen. Deze export en import bedroegen respectievelijk 9 miljard en 23 miljard euro.

4.1.1 Handel MKB met handelsprioritaire landen buiten de EU, 2012

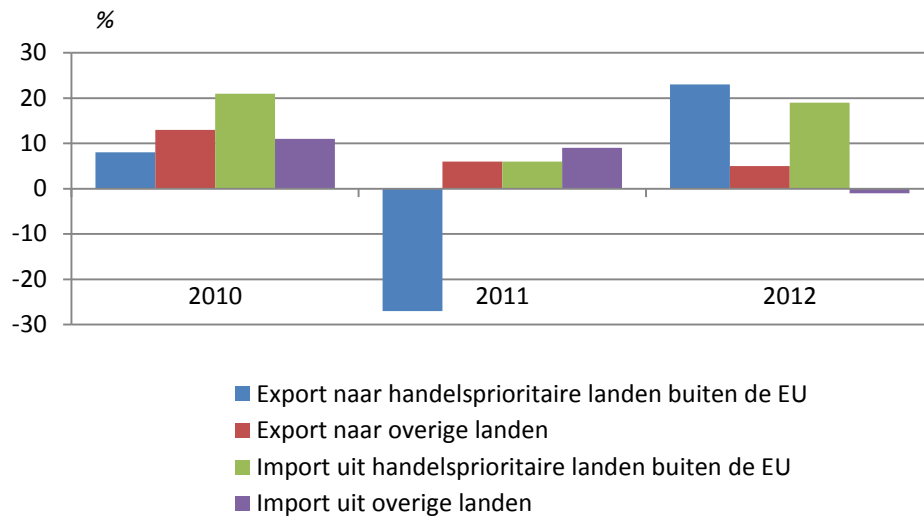
In 2012 exporteerde 10 procent van de exporterende MKB'ers in Nederlands eigendom naar de landen buiten de EU die prioritair zijn voor het handelsbeleid. Bij de importeurs was dat zelfs 21 procent. Tabel 4.1.3 laat zien dat deze aandelen overeenkomen met 12 duizend exporteurs en 38 duizend importeurs.

De ontwikkeling van de export naar landen die prioritair zijn voor het handelsbeleid (exclusief EU-landen) is heel anders dan die van de totale export door het MKB. Dit is te zien in figuur 4.1.2. In 2011 was er sterke krimp van de exportwaarde, door een forse daling van de export naar Nigeria, Mexico, Singapore en de Verenigde Staten. In 2012 herstelde de export weer, doordat de export naar andere handelsprioritaire landen bleef toenemen. De groeicijfers waren respectievelijk 8, -27 en 23 procent. Daarentegen ontwikkelde de importwaarde van goederen uit de handelsprioritaire landen buiten de EU zich sterk in vergelijking met de import uit andere landen. Zo kende de import in 2011 niet zo'n grote terugval als de export en nam deze juist toe.

⁵ Dit hoofdstuk beschrijft de tabellen 4.1.1 tot en met 4.3.1. Hoofdstuk 12 toont de titels van deze tabellen. Omdat sommige tabellen heel groot waren zijn ze niet in dit rapport opgenomen. Ze zijn beschikbaar als Excel-tabellen.

Opvallend is dat in 2012 de import uit handelsprioritaire landen buiten de EU met 19 procent steeg, terwijl de import uit overige landen juist met 1 procent af nam.

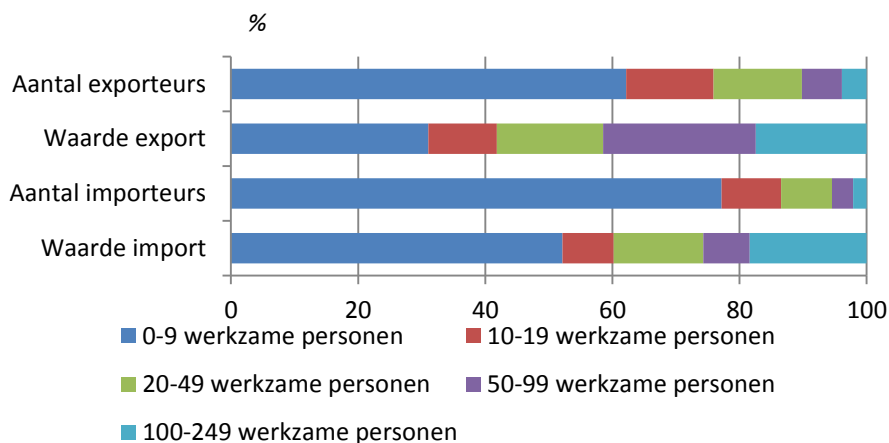
4.1.2 Ontwikkeling waarden handel in goederen door MKB (ten opzichte van een jaar eerder)

Het aantal ondernemingen dat betrokken was bij import of export uit handelsprioritaire landen buiten de EU nam langzamer toe dan het aantal ondernemingen dat met andere landen handelde. Dat suggereert dat het aantrekkelijker en/of eenvoudiger is geworden voor ondernemingen om met die andere landen te handelen. Omdat daar ook de EU-landen toe behoren, kan dit er op duiden dat de nieuwe importeurs en exporteurs eerder geneigd zijn zich op de EU te richten dan op landen daarbuiten.

Figuur 4.1.3 laat zien hoe de handel met handelsprioritaire landen buiten de EU verdeeld is over de grootteklassen. Bijvoorbeeld, ondernemingen met maximaal negen werkzame personen vormen 62 procent van het aantal exporteurs. En ze zijn goed voor 31 procent van de exportwaarde. Zoals vaker in dit soort verdelingen hebben de kleinere ondernemingen een groot aandeel in de aantallen, maar een kleiner aandeel in de waarden. Er zijn nu eenmaal meer kleine dan grote ondernemingen. En een grotere onderneming heeft (gemiddeld) hogere import- en exportwaarde dan een kleinere onderneming.

4.1.3 Verdeling import en export MKB met handelsprioritaire landen buiten de EU, 2012

4.2 Handel door MKB met handelsprioritaire landen, verdieping

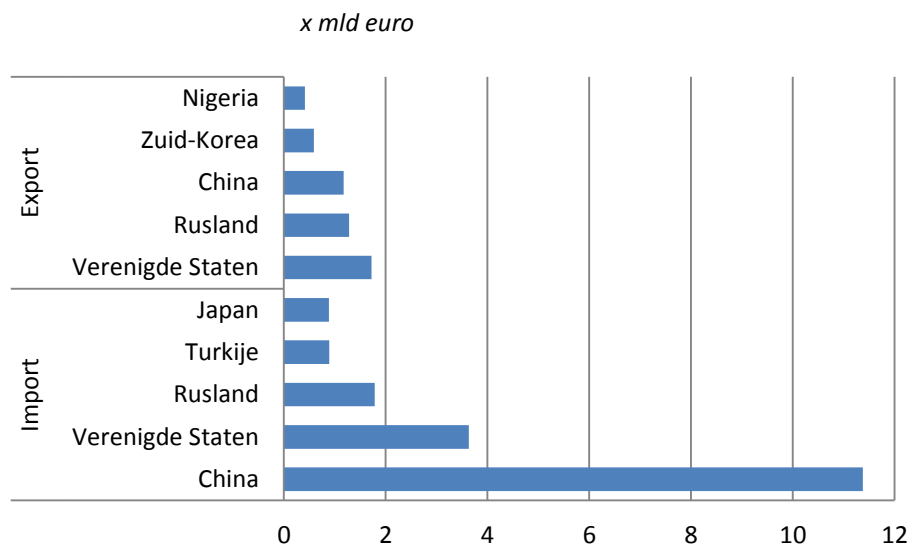
Na het algemene overzicht over de groep van handelsprioritaire landen als geheel volgt nu het deel met meer detail. Dit start met individuele landen. Dit geeft antwoord op de vraag hoeveel MKB'ers handelen met ieder land, en wat de bijbehorende handelswaarden zijn. Voor vijf landen is ook een uitsplitsing gemaakt naar sector en grootteklasse. Dit is gedaan voor zowel ondernemingen als bedrijven. De cijfers betreffen de periode 2009-2012. Daarnaast is er informatie over de aantallen handelaren (bedrijven) en de handelswaarden met China, onderverdeeld naar topsector en grootteklasse voor het jaar 2010. Dit soort cijfers zijn nuttig voor het monitoren van beleid, omdat het op detailniveau duidelijk maakt hoe en waar de ontwikkelingen zijn. Ook geeft het een beeld van de mogelijke doelgroep voor ondersteuning door ambassades of andere instanties.

De hierboven genoemde tabellen 4.2.1 tot en met 4.2.7 bevatten een aanzienlijke hoeveelheid informatie. Er was slechts ruimte om hun essentie met een beperkt aantal in het oog springende uitkomsten te duiden. Deze paragraaf is dan ook op te vatten als een leeswijzer met voorbeelden. Voor aanvullende uitkomsten/details wordt verwezen naar de desbetreffende tabellen.

Handel met individuele landen

De beschrijving start met de handel met individuele handelsprioritaire landen. Daarbij zijn de EU-landen België, Duitsland, Frankrijk, Polen, Roemenië en het Verenigd Koninkrijk weggelaten. De voorgaande paragraaf noemde al dat kleinere handelaren hun import en export binnen de EU voor het CBS niet hoeven onder te verdelen naar land. Dat maakt het dus moeilijk om de handel van het MKB met deze landen te bepalen. Er blijven dan 19 handelsprioritaire landen over. In tabel 4.2.1 en 4.2.2 staan de aantallen MKB'ers die handel dreven met de overige 19 handelsprioritaire landen in de periode 2009-2012. Ook toont de tabel de waarden van hun export naar en hun import vanuit deze landen.

4.2.1 Handelsprioritaire landen waar MKB het meest mee handelt, 2012

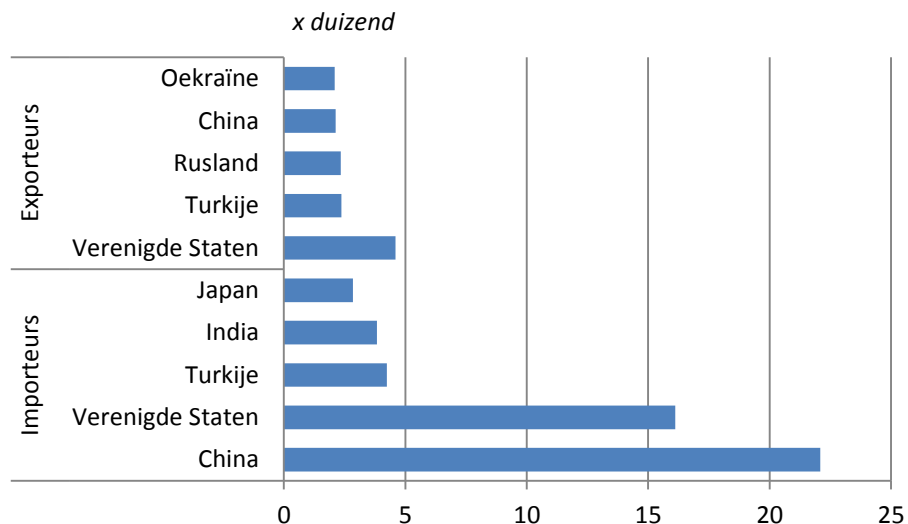

In figuur 4.2.1 staan de handelsprioritaire landen waar het Nederlands MKB in 2012 het meest mee handelde. Bij de export waren de Verenigde Staten, Rusland en China de meest populaire bestemmingen. Zij namen respectievelijk 1,7, 1,3 en 1,2 miljard euro aan goederen af bij het

Nederlands MKB. Bij de import is het beeld anders. Hier is China veruit de belangrijkste handelspartner. Dit land levert maar liefst 11 miljard euro aan goederen aan het Nederlands MKB. Een groot deel daarvan gaat naar de groothandel, dat immers niet tot het grootbedrijf hoeft te behoren om toch veel te kunnen handelen omdat het zelf (vrijwel) geen goederen produceert. Na China zijn de Verenigde Staten en Rusland de grootste toeleveranciers onder de handelsprioritaire landen.

Bij de aantallen importeurs en exporteurs is eenzelfde beeld te zien, zie figuur 4.2.2. China, de Verenigde Staten en Rusland komen ook hier weer vaak naar voren. De VS is het land waar de meeste MKB'ers naar exporteren, namelijk 4,6 duizend ondernemingen. Aan de invoerkant is het China dat er uit springt. Er waren in 2012 maar liefst 22 duizend MKB ondernemingen die uit dit land importeerden. Veel MKB'ers halen hun goederen uit de Verenigde Staten, maar de importwaarde per MKB-importeur ligt voor dit land relatief laag in vergelijking met de meeste andere grote handelsprioritaire landen. Dat suggereert dat er minder barrières zijn om met de Verenigde Staten te handelen dan met andere landen.

4.2.2 Aantal MKB-handelaren met landen prioritair voor het handelsbeleid, 2012

De populariteit van handelsprioritaire landen om handel mee te drijven blijkt ook uit de ontwikkelingen tussen 2009 en 2012. Tabel 4.2.1 laat zien dat de aantallen MKB-exporteurs die goederen uitvoeren naar de Oekraïne (+47 procent) en Australië (+20 procent) in deze periode het sterkst zijn toegenomen. Bij de waarde van de export valt Australië ook op. Na Zuid-Korea (+172) en Colombia (+105 procent) is de MKB-uitvoerwaarde van goederen naar dit land (+103 procent) in relatieve zin het meest gestegen. Voor wat betreft de MKB-import kwamen er tussen 2009 en 2012 met name ondernemingen bij die hun goederen uit China (+42) en Turkije (+30 procent) haalden. De importwaarde door het MKB vanuit Australië kende relatief gezien de sterkste groei (+191 procent), terwijl ook de importen uit Singapore (+141) en China (+106) sterk toenamen.

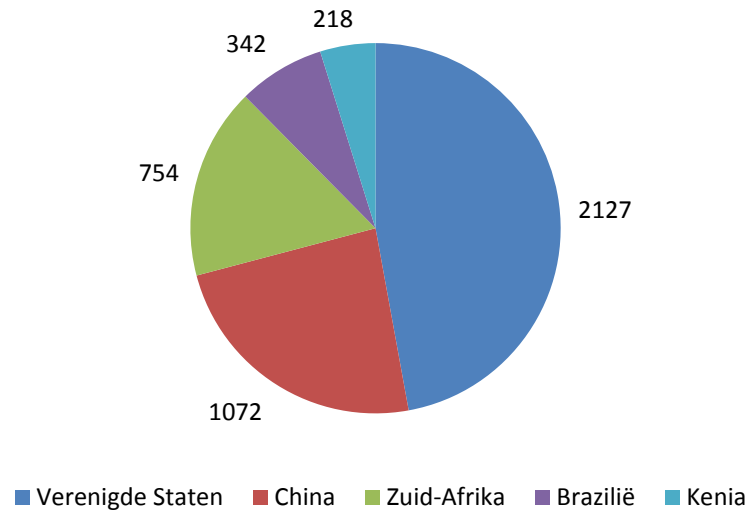
Onderverdeling naar sector en grootteklasse

De tabellen 4.2.3 tot en met 4.2.6 betreffen de landen Brazilië, China, Kenia, Verenigde Staten en Zuid-Afrika. Deze landen zijn bij wijze van proef aangewezen door het ministerie van Buitenlandse Zaken. De import en export van het zelfstandig MKB in Nederland zijn in deze tabellen uitgesplitst naar de grootteklasse en sector. Het gaat daarbij om de vijf sectoren "landbouw, bosbouw en visserij", "industrie en delfstoffen", "handel", "vervoer en opslag" en

“overige diensten”. Paragraaf 10.5 bevat de exacte inhoud van deze sectoren. Dat gebeurt zowel voor ondernemingen (toetsingskader EU-afbakening MKB) als bedrijven (om vergelijkingen met andere publicaties, bijvoorbeeld de Exportindex MKB (Gibcus et al., 2013) mogelijk te maken).

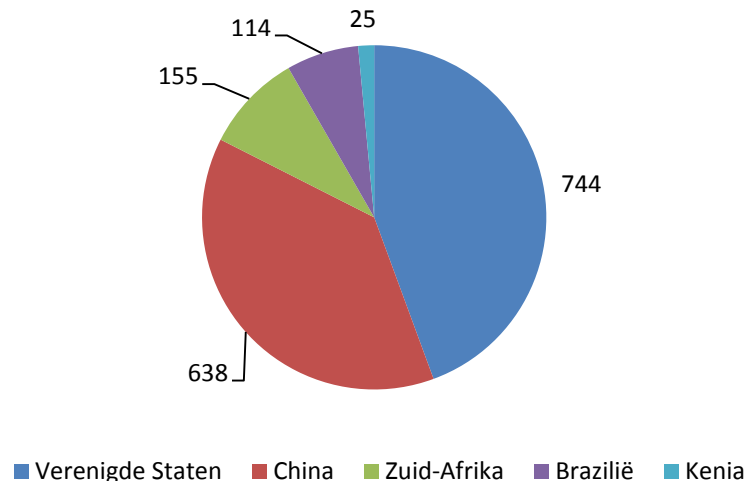
In tabel 4.2.3 is het grootste aantal exporterende ondernemingen (1.326) terug te vinden in het jaar 2012 bij de grootteklasse 0-9 werkende personen, in de sector handel en met de Verenigde Staten als bestemming voor de goederen. Voor alle in de tabel weergegeven handelsprioritaire landen springen over het algemeen de ondernemingen in deze grootteklasse en sector eruit. Bij de waarde van de export is het beeld anders: hier zijn de ondernemingen met 500 en meer werkende personen uit de sector industrie en delfstoffen verantwoordelijk voor de hoogste exportwaarde. Het betrof hier goederen die in 2011 naar de Verenigde Staten gingen ter waarde van 4 miljard euro.

4.2.3 Aantal exporteurs in MKB (ondernemingen) in sector handel, 2012

De figuren 4.2.3 en 4.2.4 zijn aanvullingen op de bovenstaande bevindingen. Hierin zijn ter illustratie voor het MKB in de belangrijkste exportsector handel respectievelijk het aantal exporteurs en de exportwaarde naar land onderverdeeld.

4.2.4 Waarde export MKB (ondernemingen) in sector handel in miljoenen, 2012

De aantallen importerende ondernemingen en hun importwaarden uitgesplitst naar land, sector en grootteklasse staan in tabel 4.2.5. Hierbij komt China als belangrijkste land naar voren bij zowel de aantallen als de waarden.

De tabellen 4.2.4 en 4.2.6 over bedrijven kunnen per grootteklasse en sector andere cijfers bevatten dan die voor ondernemingen. Een onderneming in het MKB met hoofdactiviteit handel kan bijvoorbeeld uit twee bedrijven bestaan: één gericht op handel en één gericht op productie. De import en export van de onderneming zijn dan helemaal bij de sector handel terug te vinden, maar de importen en exporten van de onderliggende bedrijven zijn verdeeld over de sectoren handel en industrie. En de import en export van de onderneming zijn onder één grootteklasse terug te vinden als het om de grootte van ondernemingen gaat, maar (mogelijk) bij twee grootteklassen als het om de grootte van de onderliggende bedrijven gaat.

Op het niveau van bedrijven laat tabel 4.2.4 zien dat de meeste exporteurs zich in de sector handel bevinden. De tabel toont de meeste exporteurs bij bedrijven die naar de Verenigde Staten exporteren, in de sector handel met 0-9 werkende personen in dienst. Dat waren 1353 exporteurs. De exporteurs in de sector industrie en delfstoffen, met 500 of meer werkzame personen, handelspartner Verenigde Staten vertonen hier de hoogste exportwaarde namelijk 2,4 miljard euro. Ook in tabel 4.2.6 vallen de bedrijven uit de sector handel met 0-9 werkende personen het meeste op. Niet alleen zijn zij het talrijkst als het gaat over de invoer van goederen uit China, ruim 10.000 importerende bedrijven, ook importeren zij het meest uit China en wel 2,2 miljard euro.

Handel MKB in topsectoren met China

Het slot van deze paragraaf bespreekt tabel 4.2.7. Deze toont per topsector de aantallen bedrijven die handelen met China en ook de bijbehorende waarden. Het betreft hier cijfers voor het jaar 2010. De topsectoren zijn door het kabinet (Kamerbrief, 2011) aangewezen als sectoren waarin Nederland wil excelleren. In de woorden van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland: *“Ze zijn kennisintensief, export-georiënteerd, hebben veelal specifieke wet- en regelgeving en kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken wereldwijd. Grote bedrijven en het MKB in deze internationaal opererende topsectoren zorgen voor welvaart en werkgelegenheid in Nederland. Met investeringen wil het kabinet het verdienvermogen van deze topsectoren volop benutten en de Nederlandse concurrentiekracht en economie versterken”*. De volgende topsectoren worden onderscheiden:

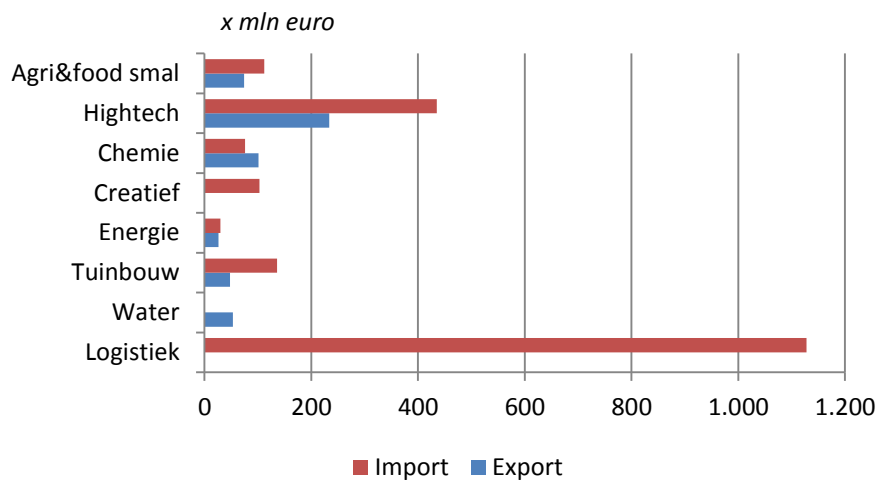
- Agri&Food
- Chemie
- Creatieve industrie
- Energie
- High tech systemen en materialen
- Life sciences & health
- Transport en opslag (logistiek)
- Tuinbouw en uitgangsmaterialen
- Water

In de Monitor Topsectoren (2012) gaf het CBS de eerste cijfers over topsectoren voor een groot aantal indicatoren, waaronder sleutelindicatoren zoals productie, toegevoegde waarde, werkzame personen en uitvoer. De afbakening van de topsectoren in deze Monitor is vastgesteld in opdracht van en in samenspraak met het ministerie van Economische Zaken.

Deze afbakening is ook gebruikt om, als pilot, voor het eerst cijfers over de relaties van topsectoren met een individueel land te maken.

In 2010 bedroeg de totale goederenexport naar China door het MKB in topsectoren 769 miljoen euro; ruim driekwart van de export naar China door het MKB. Dat gebeurde door ruim 1.100 bedrijven⁶. Bij deze export had het merendeel (ruim een kwart) van het aantal exporteurs minder dan 10 werkende personen in dienst (in Nederland). Bij de bedrijven met 0-9 werkende personen waren die in de hightech met 145 het meest talrijk. Ook bij de exportwaarde was het de topsector hightech die de grootste bijdrage leverde, te weten 234 miljoen euro, gevolgd door chemie met 101 miljoen euro. Dit is zichtbaar in figuur 4.2.5.

4.2.5 Handel in goederen door Nederlands MKB in topsectoren met China, 2010⁷

De goederenimport vanuit China door het MKB in topsectoren bedroeg 2,4 miljard euro, ongeveer een derde van de totale import uit China door het MKB. Daar waren 5 duizend bedrijven bij betrokken. Dat is veel meer dan het aantal exporteurs. In het algemeen geldt dat er veel meer bedrijven uit China importeren dan die er naar toe exporteren. Een fors deel van deze import is dan ook niet bestemd voor de Nederlandse markt, maar wordt door Nederlandse bedrijven gedistribueerd naar andere Europese landen als wederuitvoer. Bij de importeurs zijn net als bij de exporteurs de grootste aantallen te vinden in de grootteklasse 0-9 werkende personen (bijna 3 duizend) en dan vooral in de topsector hightech (ruim duizend). Opvallend is echter dat - in tegenstelling tot bij de exportwaarde - de waarde aan geïmporteerde goederen door de bedrijven in deze grootteklasse ook het hoogst was in 2010. Het MKB in de topsector logistiek importeerde het meest uit China (ruim 1 miljard euro), gevolgd door de hightech (435 miljoen euro) en de tuinbouw (136 miljoen euro).

⁶ Bij de uitsplitsing naar topsectoren is het belangrijk om te weten dat sommige bedrijfstakken en bedrijven onder meerdere topsectoren vallen. De totalen van de afzonderlijke topsectoren kunnen dus niet opgeteld worden tot een 'topsector totaal'-cijfer, omdat dit een overschatting zou opleveren.

⁷ Bij een aantal topsectoren ontbreekt de import- of exportwaarde. Deze is dan niet getoond omdat anders mogelijk gegevens van individuele bedrijven af te leiden zijn.

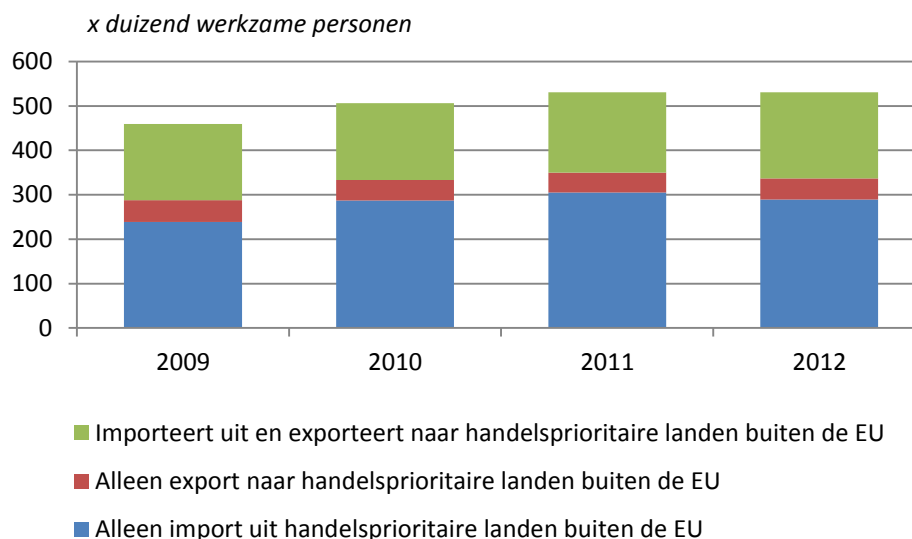
4.3 Werkgelegenheid en omzet bij Nederlandse ondernemingen die met handelsprioritaire landen buiten de EU handelen

Buitenlandse handel leidt tot binnenlandse banen, en tabel 4.3.1 laat zien dat in 2012 de MKB-ondernemingen die naar handelsprioritaire landen buiten de EU exporteerden ruim 200 duizend mensen in dienst hadden. Dat betekent echter niet dat al die personen voltijds bezig waren met de export naar deze landen. Ze zullen ook produceren voor andere landen en voor de Nederlandse markt. Naast deze werkgelegenheid creëert handel nog andere banen, namelijk bij toeleveranciers. Een exporterend bedrijf koopt bijvoorbeeld goederen bij andere ondernemingen, en besteedt misschien schoonmaak, beveiliging of boekhouding uit aan anderen. Met een forse inspanning, die niet in verhouding staat tot de rest van het rapport, zou te schatten zijn hoeveel werkgelegenheid direct en indirect in Nederland ontstaat door export naar DGGF-landen. Zie bijvoorbeeld Timmer et al. (2013) of Lemmers et al. (2014) voor soortgelijke berekeningen. Het doel van deze paragraaf is slechts een heel globale schets te geven.

De werkgelegenheid bij MKB'ers die met de handelsprioritaire landen buiten de EU handelen liep gestaag op tijdens de periode 2009-2011, en behield in 2012 hetzelfde niveau als het jaar daar voor. Vooral de werkgelegenheid bij ondernemingen die alleen importeerden en bij ondernemingen die zowel importeerden als exporteerden groeide, met respectievelijk 50 duizend en 23 duizend werkzame personen. Dit is te zien in figuur 4.3.1. De werkgelegenheid bij ondernemingen die alleen exporteerden bleef vrijwel gelijk. Dit is ook veruit de kleinste groep qua werkgelegenheid.

Ook de omzet bij de MKB'ers die met de handelsprioritaire landen buiten de EU handelden groeide gedurende de periode 2009-2012. Dat is niet verwonderlijk, omdat omzet en werkgelegenheid beide samenhangen met de grootte van een bedrijf. In 2012 kwam deze omzet uit op 190 miljard euro. Ook hier was de grootste groei bij de ondernemingen die alleen importeerden en bij de ondernemingen die importeerden en exporteerden. Deze bedroeg respectievelijk 28 miljard en 31 miljard euro.

4.3.1 Werkgelegenheid bij MKB dat met handelsprioritaire landen buiten de EU handelt, 2012

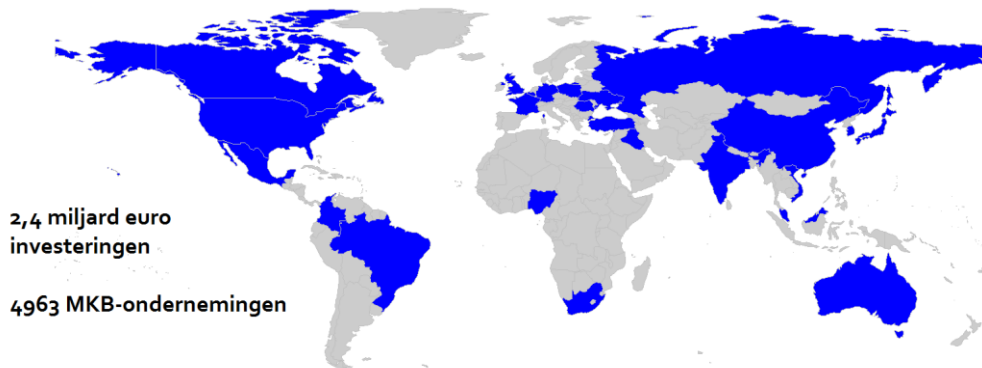
5. Handelsprioritaire landen: buitenlandse investeringen

Dit hoofdstuk beschrijft alleen het zelfstandig MKB (exclusief de financiële sector). Dit is afgebakend als de ondernemingen met minder dan 250 werkzame personen, in Nederlands eigendom, met een balanstotaal van maximaal 43 miljoen. Deze definitie sluit zo dicht mogelijk als de beschikbare gegevens toelieten aan op de EU-definitie van het MKB.

5.1 Investerings (stand) door MKB in handelsprioritaire landen

De meerderheid van de MKB-investeringen bevond zich in de handelsprioritaire landen, namelijk 2,4 miljard euro in 2011. De waarde van investeringen in de overige landen bedroeg 2,1 miljard euro. Dit is te zien in tabel 5.1.1⁸.

5.1.1 Investerings (stand) door MKB in handelsprioritaire landen, 2011

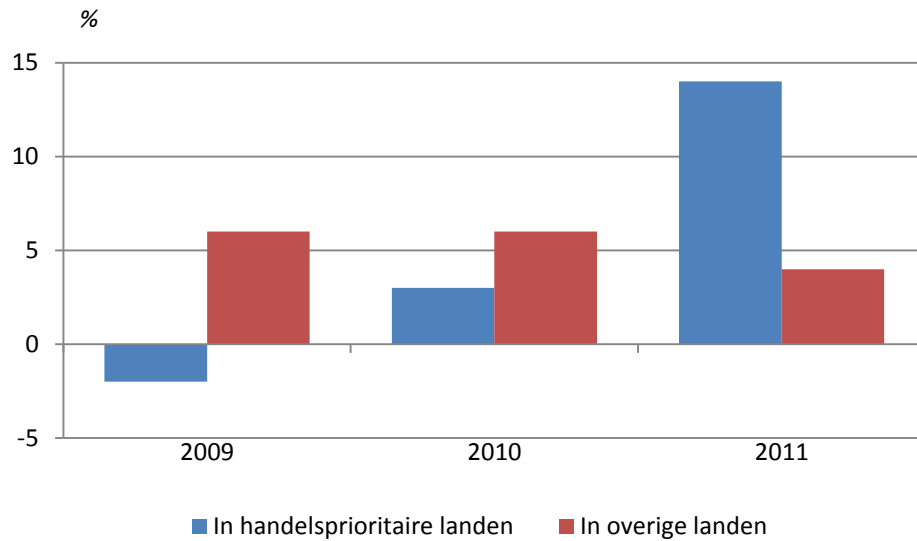

Tabel 5.1.2 laat zien dat er bijna 5 duizend MKB'ers zijn die in 2011 investeringen hadden in de handelsprioritaire landen. Dat zijn er veel minder dan de aantallen importeurs en exporteurs. Van het aantal ondernemingen in het zelfstandig MKB met buitenlandse investeringen richtte 57 procent zich enkel op de handelsprioritaire landen. Daarnaast investeerde 12 procent in deze groep landen en ook daarbuiten. Het is dus een minderheid van de ondernemingen, ongeveer een derde, dat er voor kiest om in een land te investeren dat niet prioritair is voor het handelsbeleid. Landen in de buurt (België, Duitsland, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk) behoren allen tot de groep van handelsprioritaire landen. Onderzoek (Lankhuizen, 2009) laat zien dat dichtbijgelegen landen (qua fysieke afstand, maar ook qua culturele afstand) meer investeringen zullen aantrekken dan veraf gelegen landen.

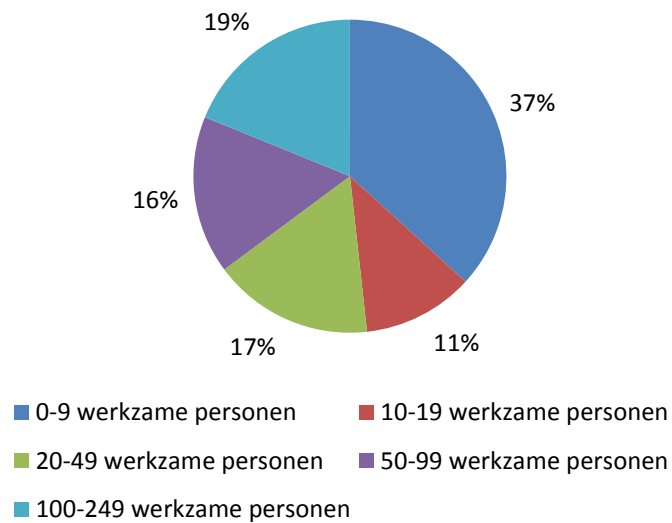
Figuur 5.1.2 laat zien dat de investeringen in handelsprioritaire landen in 2009 en 2010 langzamer groeiden dan die in andere landen, maar in 2011 juist meer. De aantallen ondernemingen vertoonden een soortgelijk beeld. Er is dus geen duidelijke toegenomen (of afgenomen) aantrekkelijkheid voor ondernemingen om in handelsprioritaire landen te investeren ten opzichte van andere landen.

⁸ Dit hoofdstuk beschrijft de tabellen 5.1.1 tot en met 5.2.4. Hoofdstuk 12 toont de titels van deze tabellen. Omdat sommige tabellen heel groot waren zijn ze niet in dit rapport opgenomen. Ze zijn beschikbaar als Excel-tabellen.

5.1.2 Ontwikkeling waarden buitenlandse investeringen (stand) MKB (ten opzichte van een jaar eerder)

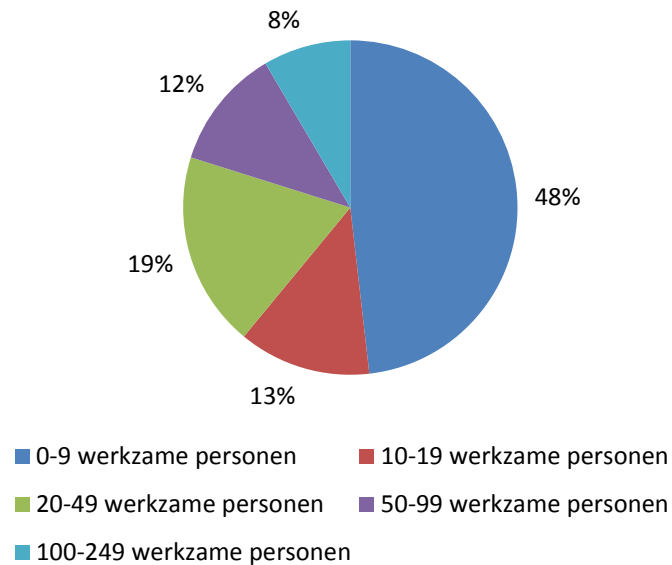

5.1.3 Verdeling waarde investeringen (stand) in handelsprioritaire landen door MKB naar grootteklasse, 2011

Figuren 5.1.3 en 5.1.4 tonen de verdeling van de waarde van en het aantal MKB-investeringen naar grootteklasse. Bijvoorbeeld, de ondernemingen met 0 tot en met 9 werkzame personen zijn goed voor 37 procent van de waarde van de investeringen door het Nederlands MKB in de landen die prioritair zijn voor het handelsbeleid. En deze groep vormt 48 procent van het aantal MKB'ers dat in de handelsprioritaire landen geïnvesteerd heeft. In het algemeen geldt voor een grootteklasse: hoe meer werkzame personen, hoe groter het aandeel in de investeringen, hoe kleiner het aandeel in het aantal investeerders. Met andere woorden, een grotere onderneming heeft (gemiddeld) een grotere investering gedaan dan een kleinere onderneming. Het blijkt dat de ondernemingen met maximaal negen werkzame personen toch nog een behoorlijk deel van de totale investeringen voor hun rekening nemen.

5.1.4 Verdeling aantal MKB-investeerdere (stand) in handelsprioritaire landen naar grootteklasse, 2011

5.2 Investerings (stand) door MKB in handelsprioritaire landen, verdieping

Na het algemene overzicht over de groep van handelsprioritaire landen als geheel volgt nu het deel met meer detail. Dit start met individuele landen. Dit geeft antwoord op de vraag hoeveel MKB'ers investeren in ieder land, en wat de bijbehorende waarde van de investeringen is. Voor een zestal landen is ook een uitsplitsing gemaakt naar sector en grootteklasse. Dit is nuttig voor het monitoren van beleid, omdat het op detailniveau duidelijk maakt hoe en waar de ontwikkelingen zijn. Ook geeft het een beeld van de mogelijke doelgroep voor ondersteuning door ambassades of andere instanties.

Investerings in individuele landen

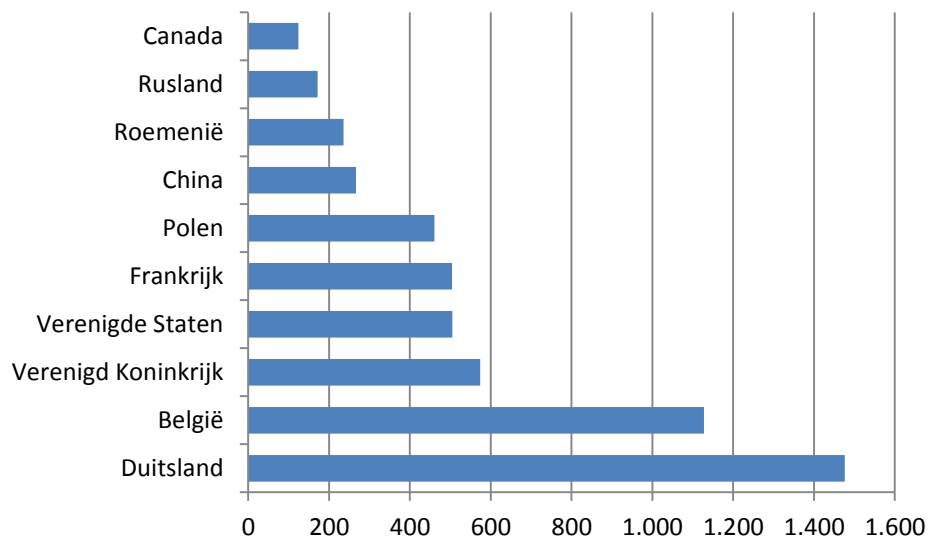
De tabellen 5.2.1 tot en met 5.2.4 geven informatie over de investeringen in handelsprioritaire landen op landniveau voor de periode 2009-2012. Dat gebeurt eerst voor alle handelsprioritaire landen. Daarna worden voor Brazilië, China, Duitsland, Kenia, de Verenigde Staten en Zuid-Afrika de aantallen investerende ondernemingen en hun investeringswaarden onderverdeeld naar land, sector en grootteklasse. Omdat de data voor de afzonderlijke grootteklassen vaak geheim (x) of nihil (-) blijken, zijn in die tabellen ook de totalen voor het gehele MKB weergegeven. Dit is ook gedaan op het niveau van bedrijven. Daarnaast worden de aantallen investeerders (bedrijven) en de waarden van de investeringen in China onderverdeeld naar topsector en grootteklasse voor het jaar 2010. Net als bij paragraaf 3.3 is de afbakening van de topsectoren uit de Monitor Topsectoren (2012) gebruikt om deze cijfers te maken.

De hierboven genoemde tabellen bevatten een aanzienlijke hoeveelheid informatie. Er was slechts ruimte om hun essentie met een beperkt aantal in het oog springende uitkomsten te duiden. Deze paragraaf is dus op te vatten als een leeswijzer met voorbeelden. Voor aanvullende uitkomsten/details wordt verwezen naar de afzonderlijke tabellen.

De beschrijving start met informatie over investeringen in de individuele landen. Tabel 5.2.1 bevat per land de aantallen MKB'ers die er in investeerden in de periode 2009-2012, zowel de aantallen bedrijven als ondernemingen. Ook worden de waarden van de investeringen getoond. Bij het aantal investerende bedrijven valt de scherpe daling van 2009 naar 2010 op; deze is niet reëel, aangezien het hier een aanpassing van een statistische indeling betreft.⁹

Tussen 2008 en 2011 zijn de aantallen ondernemingen die investeringen hadden uitstaan met 17 procent gegroeid tot meer dan drieduizend. In figuur 5.2.1 staan de tien landen waarin Nederlandse ondernemingen in 2011 het vaakst investeringen hadden uitstaan. De top 3 bestaat uit Duitsland (1476), België (1128) en het Verenigd Koninkrijk (574 investeringen). Van deze tien belangrijkste landen kregen Rusland (+37 procent), de Verenigde Staten (+26) en Polen (+19) er relatief de meeste investeringen vanuit Nederland bij gedurende de periode 2008-2011.

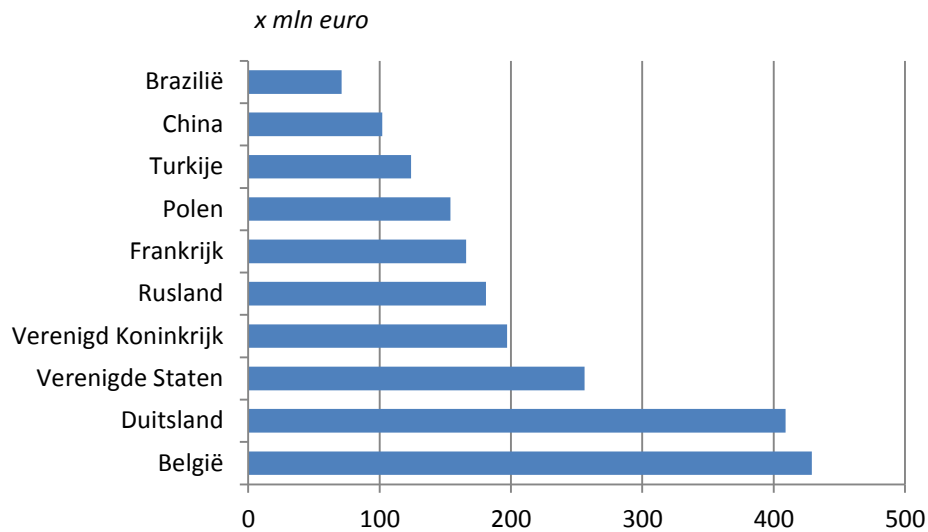
5.2.1 Handelsprioritaire landen met meeste investeringen (stand door MKB (aantallen ondernemingen), 2011

De investeringen door ondernemingen in handelsprioritaire landen namen in de periode 2008-2011 met 15 procent in waarde toe tot bijna 2,4 miljard euro (zie tabel 5.1.1). Ten opzichte van het aantal investeringen (figuur 5.2.2) zijn er in figuur 4.3.4 opvallende verschillen te zien voor wat betreft de samenstelling van de tien belangrijkste landen. Zo waren in 2011 niet de investeringen in Duitsland (409), maar die in België het hoogst (429 miljoen euro). Daarna volgden de investeringen in de Verenigde Staten met 256 miljoen euro. Landen die bij de aantallen investeringen ontbreken in de top 10, maar die in 2011 wel bij de tien landen met de hoogst ontvangen waarden aan Nederlandse investeringen hoorden, zijn Turkije en Brazilië. Deze twee landen zijn vanaf 2008 sterk in populariteit toegenomen: de investeringen in Turkije verachtvoudigden, terwijl die in Brazilië met 42 procent in waarde toenamen.

⁹ Vóór 2010 kon een onderneming die niet tot de "Top X" (de grootste ondernemingen) behoorde uit meer dan één bedrijf bestaan. Met ingang van 2010 kan dat niet meer en bestaat iedere onderneming buiten de "Top X" uit precies één bedrijf. Een onderneming met minder dan 250 werknemers (een MKB-onderneming) valt meestal buiten deze top en bestaat dus sinds 2010 uit precies één bedrijf. In sommige gevallen zijn daarom bedrijven uit 2009 administratief samengevoegd in het ABR tot één bedrijf in 2010.

5.2.2 Handelsprioritaire landen met meeste investeringen (stand) door MKB (waarde), 2011

Investerings naar land en sector

De investeringen door het MKB in Brazilië, China, Duitsland, Kenia, de Verenigde Staten en Zuid-Afrika zijn in tabel 5.2.2 en 5.2.3 ook onderverdeeld naar grootteklasse en sector. Omdat de cijfers naar grootteklasse vaak geheim zijn vanwege de kleine aantallen gaat de onderstaande beschrijving alleen in op de MKB-totale. De cijfers zijn gemaakt voor ondernemingen én bedrijven. Op hoofdlijnen vertonen deze cijfers duidelijke overeenkomsten.

Het blijkt dat tussen 2008 en 2011 het MKB in de sector overige diensten het vaakst investeerde. Vooral in Duitsland werden veel investeringen gedaan, met als absolute piek het jaar 2009. In dat jaar hadden 1437 bedrijven uit deze sector investeringen in Duitsland uitstaan. Ook voor wat betreft de waarde van de investeringen springt bij het MKB de sector overige diensten er uit. De grootste waarde van investeringen door bedrijven is hier terug te vinden bij Duitsland in het jaar 2010 (245 miljoen euro).

Investerings MKB topsectoren in China

In 2010 hadden ruim 100 MKB'ers uit de topsectoren een investering in China. Bijna twee derde (64) zat in de hightech. De totale waarde aan investeringen in China door het MKB uit de topsectoren bedroeg 37 miljoen euro in 2010; dat is ruim 40 procent van de totale investeringen in China door het MKB. Van dit bedrag namen de bedrijven in de hightech 70 procent voor hun rekening. De aantallen bedrijven in topsectoren die betrokken zijn bij buitenlandse investeringen zijn dus veel kleiner dan de aantallen bedrijven in topsectoren die handelen met China. Dit geldt ook voor de investeringswaarde en de handelswaarde. En dit beeld is ook bij alle andere landen te zien. Dat is niet verwonderlijk; er zijn veel meer barrières om te investeren dan om te handelen. Daarnaast is het moeilijker om een investeringsrelatie te beëindigen dan een handelsrelatie.

5.3 Werkgelegenheid en omzet in handelsprioritaire landen bij investeringen Nederlands MKB

In 2011 bedroegen de directe werkgelegenheid en omzet bij de ondernemingen in handelsprioritaire landen waar het Nederlands MKB in geïnvesteerd had respectievelijk 125 duizend werknemers en 25 miljard euro. Dit zijn ruwe schattingen op basis van een econometrisch model. De methodologische toelichting bespreekt dit model en de bijbehorende kanttekeningen.

Merk op dat er naast de directe werkgelegenheid en omzet ook nog indirecte werkgelegenheid en omzet was, namelijk bij toeleveranciers.

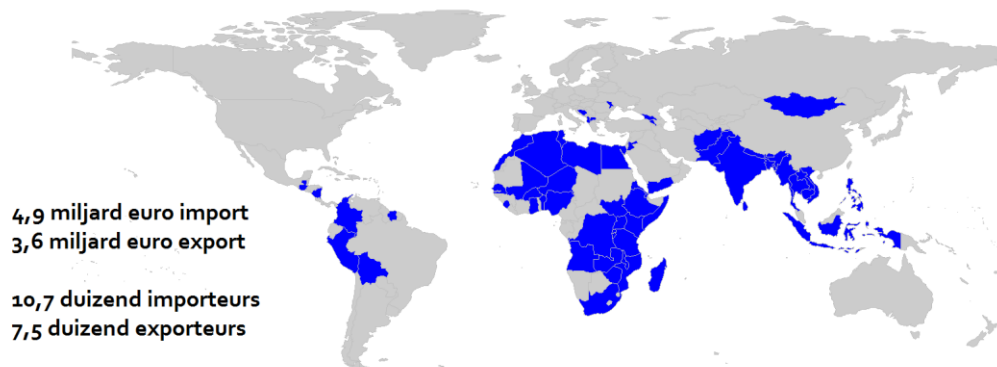
6. DGGF-landen: handel in goederen

Na de beschrijving van de economische betrekkingen van het zelfstandig MKB met de landen die prioritair voor het handelsbeleid zijn, volgt nu een beschrijving van deze betrekkingen met de DGGF-landen. Dit hoofdstuk beschouwt alleen de handel in goederen door het zelfstandig MKB: de ondernemingen met minder dan 250 werkzame personen die in Nederlands eigendom zijn.

6.1 Handel door MKB met DGGF-landen

Tabel 4.1.1¹⁰ liet al zien dat het MKB in Nederlands eigendom als totaal meer exporteert dan het importeert. Maar diezelfde groep ondernemingen importeert juist meer uit de DGGF-landen dan dat het er naar toe exporteert, zo blijkt uit tabel 6.1.1. In 2012 ging vier procent van de totale export door het MKB in Nederlands eigendom naar de DGGF-landen en van hun totale import kwam zes procent uit deze landen. Deze export en import bedroegen respectievelijk 3,6 miljard en 4,9 miljard euro.

6.1.1 Handel door MKB met DGGF-landen, 2012

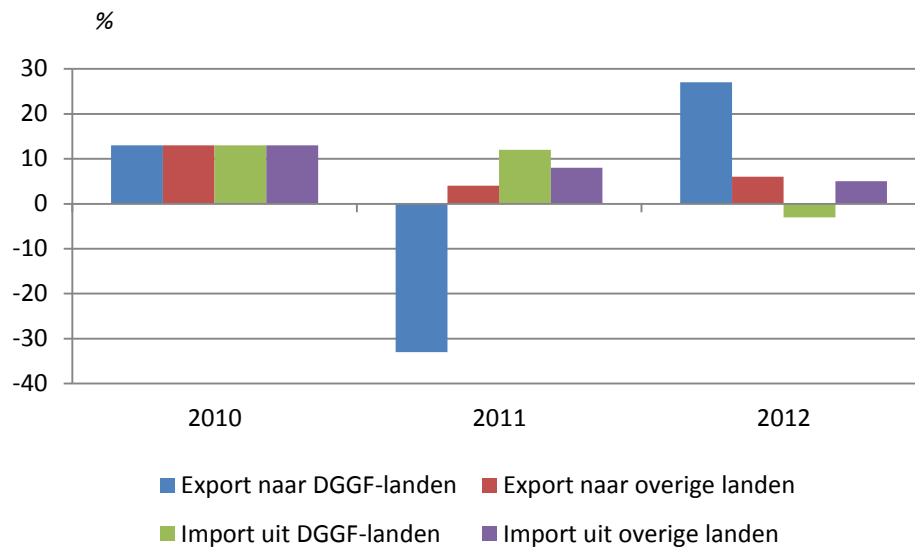
In 2012 bedroeg het aandeel van ondernemingen dat met de DGGF-landen handelde zes procent van het aantal exporteurs en zes procent van het aantal importeurs (steeds: MKB'ers in Nederlands eigendom). Tabel 6.1.2 laat zien dat dat respectievelijk 7,5 duizend en 10,7 duizend exporteurs en importeurs zijn. Verder exporteerde één procent van de exporteurs alleen naar DGGF-landen en zes procent¹¹ naar zowel DGGF-landen als naar een ander land. Bij de import waren deze aandelen respectievelijk één en vijf procent.

De ontwikkelingen van de handelsstromen naar DGGF-landen kenden een grillig verloop na 2010. Dit is zichtbaar in figuur 6.1.2. Zo zakte de export van het MKB in Nederlands eigendom naar deze groep landen scherp terug in 2011 (-33 procent), waarna er in 2012 een stevig herstel plaatsvond (+27 procent). Voor de import gold het omgekeerde: eerst was er in 2011 een sterke groei (12 procent), gevolgd door een waardedaling van 3 procent in 2012. Toch groeiden de import uit en export naar DGGF-landen gedurende de periode 2009-2012 iets minder dan handel met de groep van andere landen.

¹⁰ Dit hoofdstuk beschrijft de tabellen 6.1.1 tot en met 6.3.1. Hoofdstuk 12 toont de titels van deze tabellen. Omdat sommige tabellen heel groot waren zijn ze niet in dit rapport opgenomen. Ze zijn beschikbaar als Excel-tabellen.

¹¹ Vanwege afrondingen lijkt het alsof zeven procent van de exporteurs naar DGGF-landen exporteert. Het is zes procent.

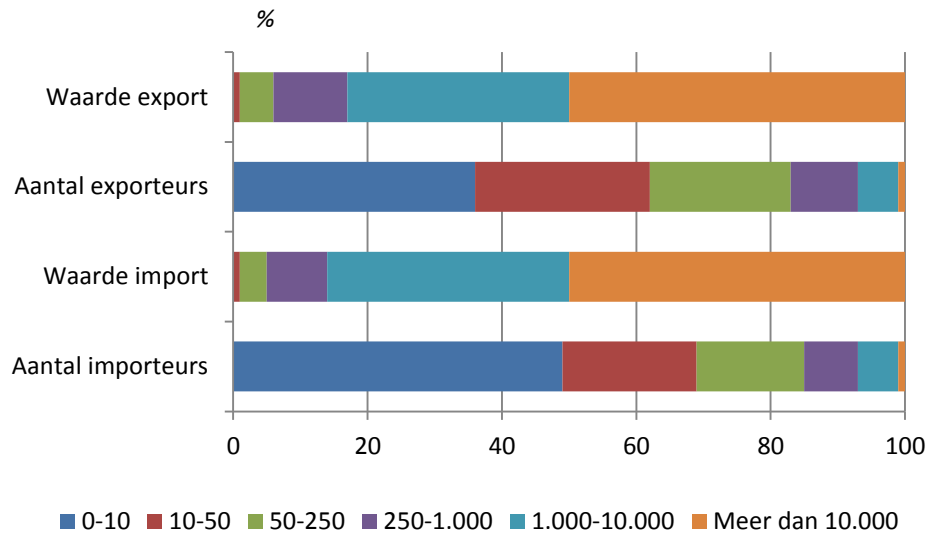
6.1.2 Ontwikkeling waarde handel in goederen door MKB (ten opzichte van een jaar eerder)

De ontwikkelingen van de handel door het MKB in Nederlands eigendom naar de overige landen fluctueerden minder sterk in deze twee jaren. Dit is niet verwonderlijk. Het gaat hier namelijk om veel meer handel; de schommelingen zullen dus meer uitgemiddeld zijn dan bij de kleine groep van ondernemingen die met de DGGF-landen handelen. Dit is ook zichtbaar bij de aantallen; terwijl het totaal aantal exporteurs gestaag toe blijft nemen, nam het aantal MKB'ers dat naar de DGGF-landen exporteerde in 2010 juist af. Het is mogelijk dat het relatief aantrekkelijker of eenvoudiger is geworden voor ondernemingen om met landen buiten de DGGF-groep (bijvoorbeeld Duitsland of België) te handelen dan met de DGGF-landen.

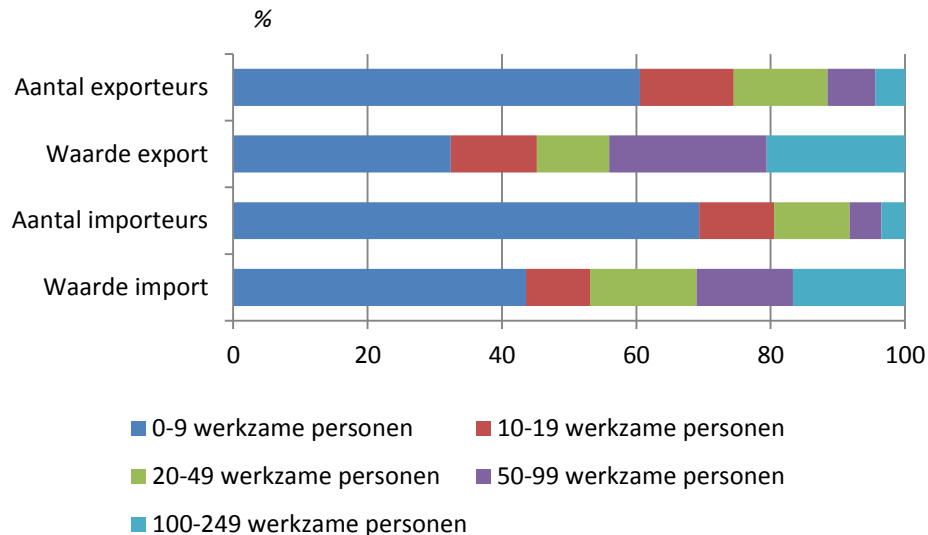
Figuur 6.1.3 geeft de verdeling van de waarden en aantallen op basis van de handelswaarde. Bijvoorbeeld, de ondernemingen die minder dan tienduizend euro naar de DGGF-landen exporteerden waren goed voor minder dan 0,5 procent van de totale exportwaarde naar deze landen. Dit is niet eens meer zichtbaar in figuur 5.1.2. Maar deze ondernemingen vormden wel 36 procent van het aantal exporteurs. Dus, als een MKB'er met de DGGF-landen handelt is de omvang van deze handel meestal relatief bescheiden. Zeven procent van de handelaren heeft meer dan een miljoen import of export naar de DGGF-landen. Die zeven procent is wel verantwoordelijk voor bijna 85 procent van de totale handel met de DGGF-landen. Deze handel is dus sterk geconcentreerd bij enkele grote spelers. Dit blijkt ook uit tabel 6.1.3.

6.1.3 Verdeling waarden en aantallen, naar import/exportbedrag (x duizend euro) handel MKB met DGGF-landen, 2012

Figuur 6.1.4 toont de verdeling van de handel met DGGF-landen over de verschillende grootteklassen. Bijvoorbeeld, de klasse met 0 tot 9 werkzame personen is goed voor 60 procent van het aantal exporteurs en 31 procent van de exportwaarde. De verdelingen van import en export hebben veel gemeen. In beide gevallen hebben de kleinere ondernemingen een veel groter aandeel in de aantallen handelaren dan in de handelswaarde zelf. Met andere woorden, hoe groter de onderneming, hoe meer deze (gemiddeld) zal handelen.

6.1.4 Verdeling import en export MKB met DGGF-landen, 2012

6.2 Handel door MKB met DGGF-landen, verdieping

Na het algemene overzicht over de DGGF-landen als geheel volgt nu het deel met meer detail. De tabellen 6.2.1 en 6.2.2 bevatten uitsplitsingen naar sector en grootteklasse van de betrokken ondernemingen voor een paar regio's. De eerste uitsplitsing is geografisch, de tweede op basis

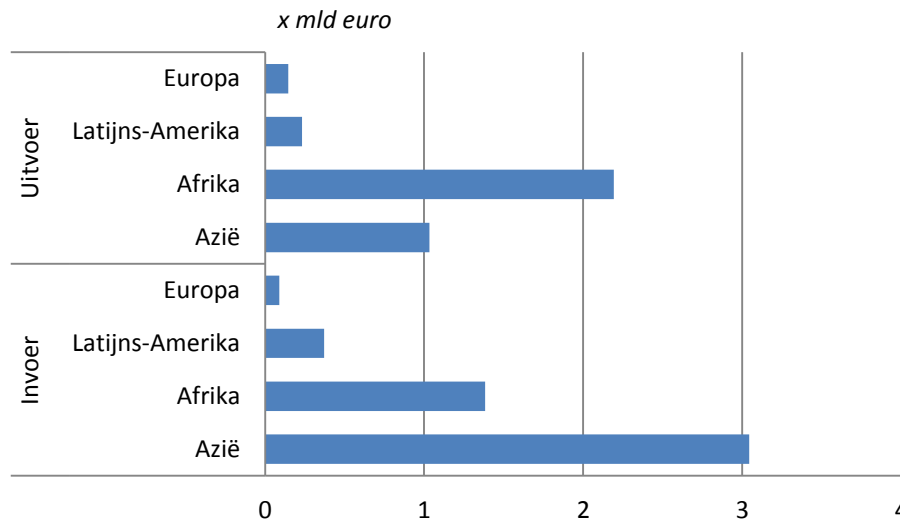
van inkomen. Er zijn ook gegevens over de handel met de door het Ministerie van Buitenlandse Zaken aangewezen overgangslanden en de tien landen waarvoor het MKB het meest gebruik maakt van de stimuleringsfondsen PSI (Private Sector Investment) en PSI Plus. Deze zijn in tabel 6.2.3 en 6.2.4 onderverdeeld naar sector; ze zijn niet beschreven in dit rapport. Daarna volgt het onderdeel met individuele landen (tabel 6.2.5 en 6.2.6 op totaalniveau, voor de landen waar het zelfstandig MKB minstens een kwart miljard naar exporteert op sectorniveau, tabel 6.2.7 en 6.2.8). Dit geeft antwoord op de vraag hoeveel MKB'ers handelen met ieder DGGF-land, en wat de bijbehorende handelswaarden zijn. Dit is nuttig voor het monitoren van beleid, omdat deze informatie op detailniveau duidelijk maakt hoe en waar de ontwikkelingen zijn. Ook geeft het een beeld van de mogelijke doelgroep voor ondersteuning door ambassades of andere instanties.

De hierboven genoemde tabellen bevatten een aanzienlijke hoeveelheid informatie. Er was slechts ruimte om hun essentie met een beperkt aantal in het oog springende uitkomsten te duiden. Deze paragraaf is dan ook op te vatten als een leeswijzer met voorbeelden. Voor aanvullende uitkomsten/details wordt verwezen naar de afzonderlijke tabellen.

Handel naar regio

Tabel 6.2.1 en 6.2.2 bestaan ieder uit vier deeltabellen die informatie geven over de handel met DGGF-landen. De aantallen handelaren (ondernemingen) en de handelswaarden worden hier niet alleen uitgesplitst naar regio en inkomensniveau van de betrokken landen, maar ook naar sector, grootteklasse en jaar. De bespreking start met een overzicht op geografisch niveau.

6.2.1 Handel door zelfstandig MKB met DGGF-landen, naar continent, 2012

Het Nederlands MKB heeft de meeste invoer uit Azië en Afrika, zo blijkt uit figuur 6.2.1. De invoer uit Latijns-Amerika en Europa blijft hier bij achter. Dat komt ook doordat het aantal DGGF-landen in Azië en Afrika groter is dan in Latijns-Amerika en Europa. Daarnaast zijn de DGGF-landen in deze continenten vaak grotere economieën dan de Europese DGGF-landen, en hoe groter de partnereconomie, hoe meer handel (Linders, 2006). Bijvoorbeeld, India en Nigeria zijn groter dan Macedonië. Ondanks de grotere afstand is het dan niet verwonderlijk dat er meer invoer uit deze landen is. Voor de uitvoer geldt hetzelfde.

Bij het aantal exporteurs uitgesplitst naar DGGF-regio, sector en grootteklasse springt DGGF-Afrika er in tabel 6.2.1 duidelijk uit voor wat betreft de regio. Bij de sectoren is dit de handel en bij de grootteklasse zijn dit de ondernemingen met 0-9 werkende personen. De hoogste exportwaarde staat ook bij DGGF-Afrika in het jaar 2012, maar dan bij de sector industrie en delfstoffen en bij de groep ondernemingen met 500 en meer werkende personen.

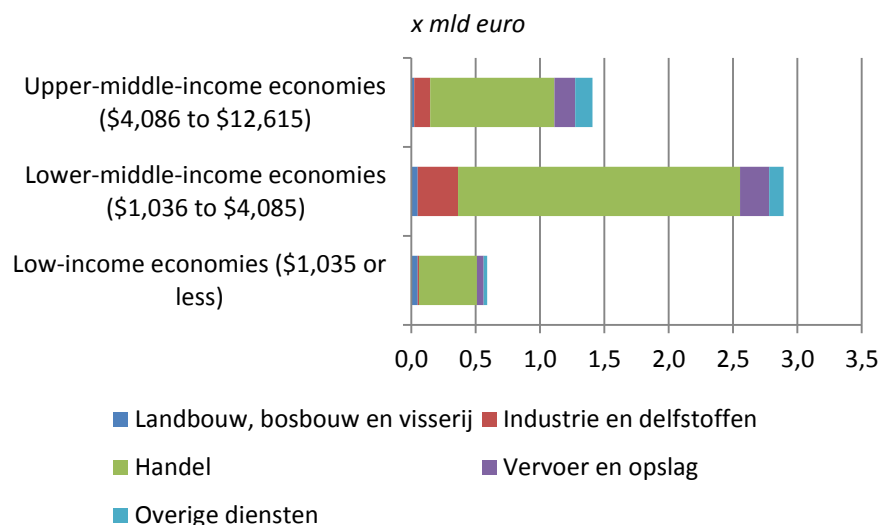
Bij de import was de sector handel – net als bij de export – de belangrijkste sector. De regio DGGF-Azië is hier veel belangrijker dan DGGF-Afrika. Het hoogste aantal importeurs (ruim vierduizend) is bij de eerstgenoemde regio voor het jaar 2011 in de grootteklasse 0-9 werkende personen. Ook qua importwaarde springt DGGF-Azië eruit: ondernemingen uit de sector handel met 0-9 werkende personen hebben in 2012 voor de hoogste waarde uit deze groep landen geïmporteerd.

Handel naar inkomensniveau

Tabel 6.2.2 deelt de DGGF-landen niet in naar regio, maar naar gemiddeld inkomensniveau. De indeling van landen naar inkomensniveau komt van de Wereldbank. De eerste deeltabel gaat dieper in op het aantal exporteurs uitgesplitst naar inkomensniveau, sector en grootteklasse in de periode 2009-2012. In deze tabel is het hoogste aantal ondernemingen (bijna tweeduizend) terug te vinden bij de ‘lower-middle-income economies (\$1,036 to \$12,615)’, handel, 0-9 werkende personen en het jaar 2012. Zij exporteerden voor 375 miljoen euro naar deze landen. Met iets meer dan 1 miljard voerden de ondernemingen in de sector industrie en delfstoffen die 500 en meer werkende personen in dienst hadden, in 2012 het meest uit naar de ‘lower-middle-income’ economieën.

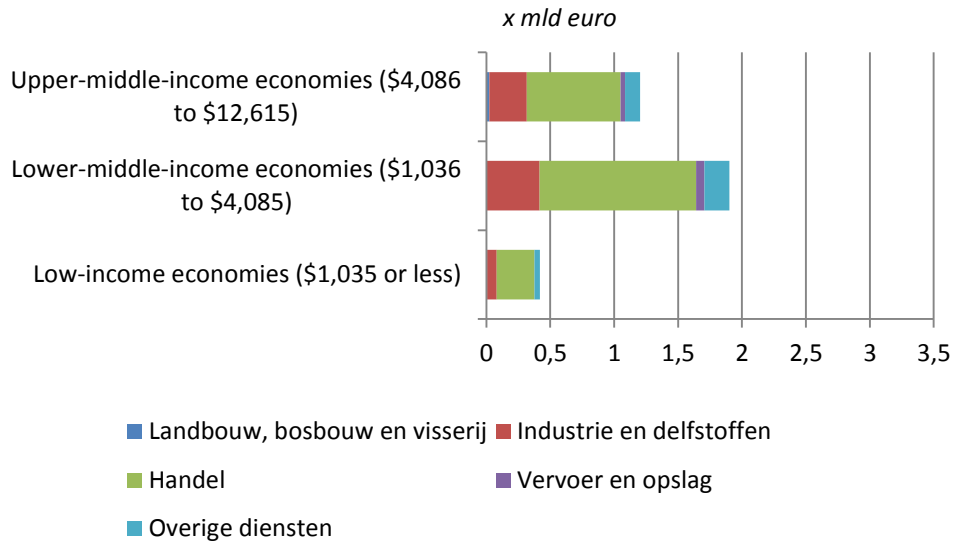
Nederland importeerde in 2009-2012 het meest uit de de ‘lower-middle-income economies (\$1,036 to \$12,615)’ onder de DGGF-landen. Hieronder vallen drie van de vijf DGGF-landen waaruit Nederland het meest importeert: India, Indonesië en Vietnam. Figuur 6.2.2 laat zien dat dat vooral door de sector handel gebeurde. Maar ook de sector industrie en delfstoffenwinning voerde meer in uit deze economieën dan uit andere DGGF-landen.

6.2.2 MKB-import uit DGGF-landen naar inkomensniveau en sector, 2012

Een soortgelijk beeld is zichtbaar in figuur 6.2.3. Deze toont de export; ook hier is de meeste handel met de lower-middle-income economies. En ook hier kwam dat op het conto van de sector handel, terwijl ook de industrie en delfstoffenwinning meer exporteerden dan andere sectoren.

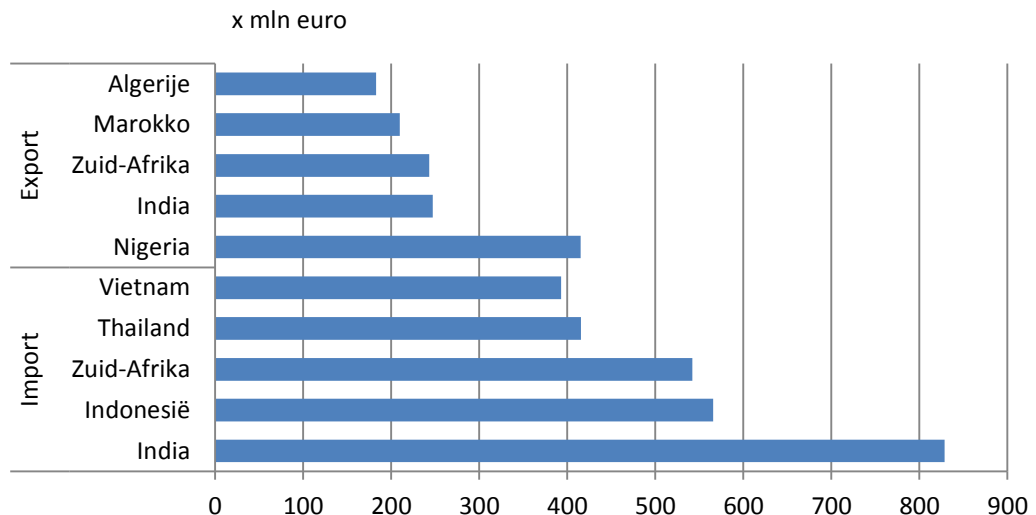
6.2.3 MKB-export naar DGGF-landen naar inkomensniveau en sector, 2012¹²

Handel met individuele DGGF-landen

De rest van deze paragraaf bekijkt de handel met individuele DGGF-landen. Tabel 6.2.5 en 6.2.6 geven voor respectievelijk export en import de aantallen MKB'ers die handel dreven met de 66 DGGF-landen in de periode 2009-2012. Ook tonen deze tabellen de waarden van de MKB-exporten naar en importen vanuit deze landen.

6.2.4 DGGF-landen waar Nederlands MKB het meest mee handelt, 2012

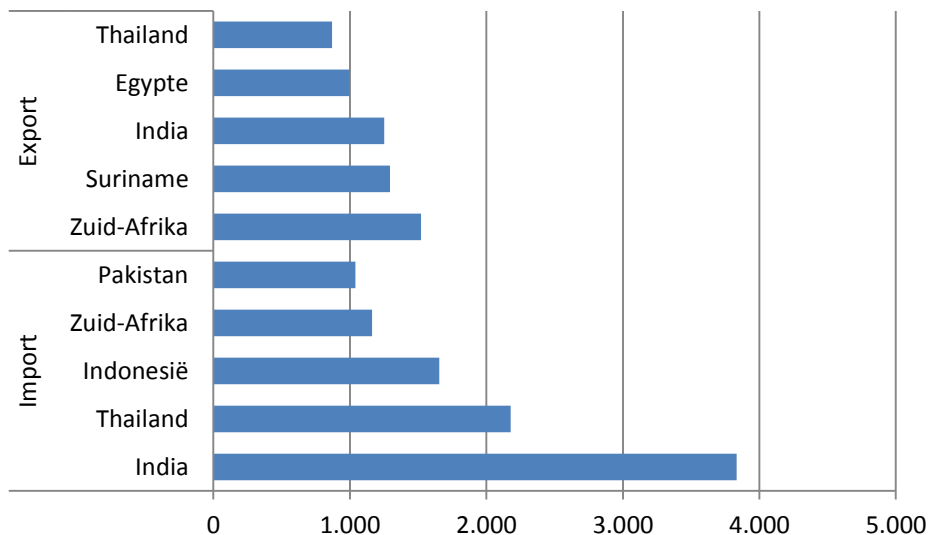

¹² Export door de sector "vervoer en opslag" naar low-income economies en door de sector "landbouw, bosbouw, visserij" naar lower-middle-income economies ontbreken, omdat anders mogelijk individuele bedrijfsgegevens af te leiden zouden kunnen zijn.

In 2012 importeerde het MKB voor verreweg het hoogste bedrag (829 miljoen euro) uit India. Dit is goed zichtbaar in figuur 6.2.4. De top-3 van DGGF-landen waaruit het MKB in 2012 het meest uit importeerde werd gecompleteerd door Indonesië (566 miljoen) en Zuid-Afrika (542 miljoen euro). De top-3 van DGGF-landen waar het MKB in 2012 voor het hoogste bedrag naar exporteerde, zag er niet veel anders uit. Nigeria stond hier met 415 miljoen euro aan kop, op gepaste afstand gevolgd door India (247) en Zuid-Afrika (243 miljoen euro). Verder valt het op dat in vergelijking met de andere belangrijke DGGF-landen (qua exporteurs) het MKB in 2012 relatief weinig naar Suriname (90) en Bosnië-Herzegovina (35 miljoen euro) uitvoerde.

Wat aantallen exporteurs betreft, waren Zuid-Afrika (1.521), Suriname (1.295) en India (1.252 exporteurs) voor het MKB de meest populaire DGGF-landen om goederen naar uit te voeren. Dit is zichtbaar in figuur 6.2.5. De meeste MKB'ers (3.833 importeurs) haalden hun goederen uit India. Na India waren Thailand (2.178) en Indonesië (1.656 importeurs) voor het midden- en kleinbedrijf de meest populaire DGGF-landen om uit te importeren.

6.2.5 Aantal MKB-handelaren met DGGF-landen, 2012

De figuren 6.2.3 en 6.2.4 laten zien dat India, net als bij de uitvoer, ook bij de invoer een belangrijke speler is. Niet alleen haalden de meeste MKB'ers er hun goederen, ook importeerde het MKB voor verreweg het hoogste bedrag (829 miljoen euro) uit dit land. Na India waren Thailand (2.178) en Indonesië (1.656 importeurs) voor het midden- en kleinbedrijf de meest populaire DGGF-landen om uit te importeren. De top-3 van DGGF-landen die in 2012 de hoogste MKB-importwaarden noteerden werd gecompleteerd door Indonesië (566) en Zuid-Afrika (542 miljoen euro).

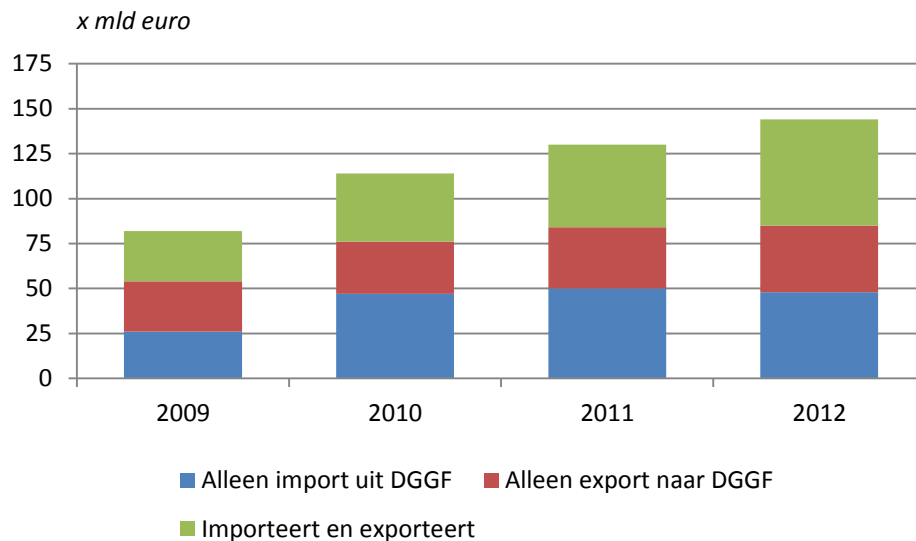
Een andere indicator voor de populariteit van DGGF-landen onder het MKB zijn de ontwikkelingen in de periode 2009-2012. Bij de aantallen MKB-exporteurs zijn er sterke ontwikkelingen te zien voor de landen Afghanistan en Georgië. Deze kenden een groei van respectievelijk 101 en 52 procent. Thailand en Ghana laten bij de exportwaarde juist weer een forse groei zien tussen 2009 en 2012. Deze bedroeg respectievelijk 213 en 182 procent. Bij de aantallen MKB-importeurs en hun importwaarden vallen Peru (+26; +73) en Bangladesh (+19; +54 procent) op. Het gaat hier steeds om veel ondernemingen; het startpunt is dus niet een klein aantal ondernemingen waar een paar extra ondernemingen al voor forse groei zorgt.

6.3 Werkgelegenheid en omzet bij Nederlandse ondernemingen die met DGGF-landen handelen

Buitenlandse handel leidt tot binnenlandse banen. Tabel 6.3.1 laat zien dat in 2012 de MKB-ondernemingen die naar DGGF-landen exporteerden 166 duizend mensen in dienst hadden. Dat betekent echter niet dat al die personen voltijds bezig waren met de export naar de DGGF-landen. Ze zullen ook produceren voor andere landen en voor de Nederlandse markt. Naast deze werkgelegenheid creëert handel nog andere banen, namelijk bij toeleveranciers. Een exporterend bedrijf koopt bijvoorbeeld goederen bij andere ondernemingen, en besteedt misschien schoonmaak, beveiliging of boekhouding uit aan anderen. Zoals al opgemerkt in 3.4 is het zeer gecompliceerd om te schatten hoe groot deze indirecte werkgelegenheid is. Het doel van deze paragraaf is slechts een heel globale schets te geven. Naast de werkgelegenheid bij MKB dat met DGGF-landen handelt, bespreekt het ook de omzet bij deze ondernemingen.

De werkgelegenheid bij de ondernemingen die met DGGF-landen handelden steeg gedurende de periode 2009-2012 van 244 duizend naar 272 duizend werkzame personen. Dat kwam vooral door een toename bij de ondernemingen die alleen uit deze landen importeerden (+13 duizend) en de ondernemingen die zowel importeerden als exporteerden (+14 duizend). De werkgelegenheid bij de ondernemingen die alleen exporteerden naar DGGF-landen bleef gelijk.

6.3.1 Omzet bij MKB dat met DGGF-landen handelt

De omzet bij MKB'ers die met de DGGF-landen handelen liep snel op tijdens de periode 2009-2012. Vooral de omzet bij ondernemingen die alleen importeerden en ondernemingen die importeerden en exporteerden groeide sterk. Dit is goed zichtbaar in figuur 6.3.1. De omzet bij ondernemingen die alleen exporteerden groeide amper. Een nadere studie van deze handelende ondernemingen liet zien dat dat ook kwam door de dynamiek in deze populatie. Het bleek bijvoorbeeld dat een bedrijf dat alleen exporteerde eerder op hield met handelen dan een bedrijf dat alleen importeerde. Daarnaast bleek dat een exporteur eerder een two-way trader werd dan een importeur. De importeurs bleven dus vaker in dezelfde groep dan de exporteurs. De groep importeurs groeide daarom sneller dan de groep exporteurs, en daardoor nam ook de totale omzet van deze groep ondernemingen sneller toe dan die bij de groep van exporteurs.

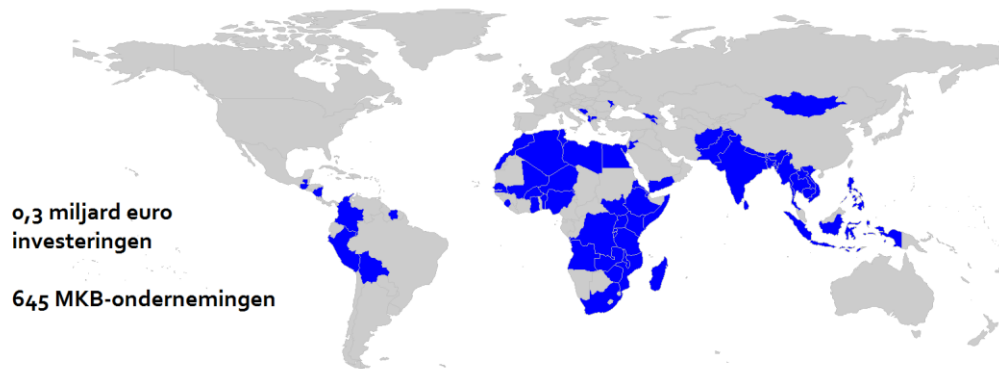
7. DGGF-landen: buitenlandse investeringen

Dit hoofdstuk beschrijft alleen het zelfstandig MKB (exclusief de financiële sector). Dit is afgebakend als de ondernemingen met minder dan 250 werkzame personen, in Nederlands eigendom, met een balanstotaal van maximaal 43 miljoen. Deze definitie sluit zo dicht mogelijk als de beschikbare gegevens toelieten aan op de EU-definitie van het MKB.

7.1 Investerings (stand¹³) door MKB in DGGF-landen

Een minderheid van de investeringen door het MKB, namelijk 0,3 miljard euro, bevond zich in 2011 in de DGGF-landen. In de overige landen was op dat moment een totale waarde van 4,2 miljard euro aan investeringen door het MKB opgebouwd. Dit blijkt uit tabel 7.1.1¹⁴.

7.1.1 Investerings (stand) door MKB in DGGF-landen, 2011

Ook geeft deze paragraaf inzicht in het mogelijke hefboomeffect van de Nederlandse investeringen: tegenover een investering van 1 miljoen door het Nederlandse MKB in een onderneming in de DGGF-landen staat gemiddeld een investering van 1,2 miljoen door andere partijen in dezelfde onderneming in het DGGF-land. Het kan dan gaan om Nederlands grootbedrijf, om lokale investeerders en/of buitenlandse investeerders.

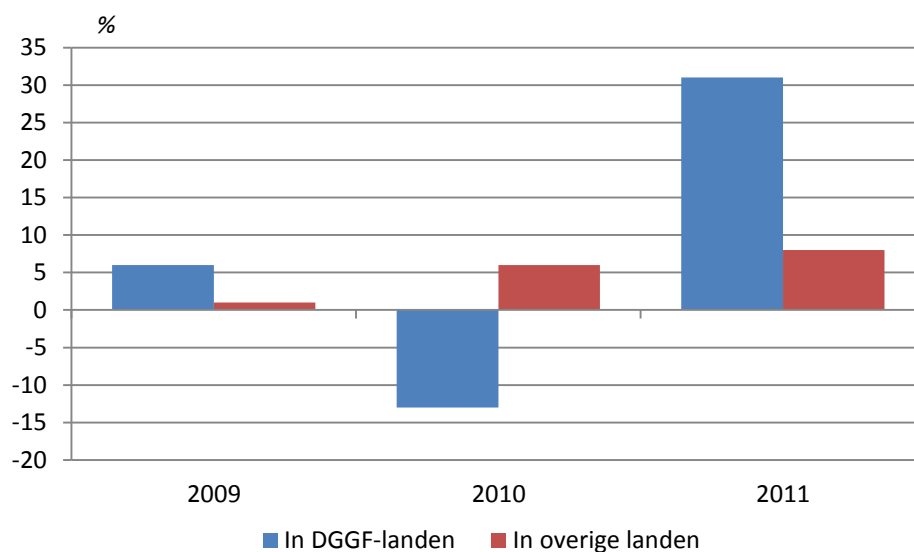
Tabel 7.1.2 laat zien dat zes procent van het aantal ondernemingen in het zelfstandig MKB met buitenlandse investeringen zich enkel op de DGGF-landen richtte in 2011. Het overgrote deel van die ondernemingen had een investering in één onderneming in één DGGF-land. Naast deze groep investeerde drie procent van het aantal ondernemingen in het zelfstandig MKB met buitenlandse investeringen in zowel DGGF als niet-DGGF. Het grootste deel van de buitenlandse investeerders, 91 procent, koos echter voor een niet-DGGF-land. Er zijn 645 MKB'ers die in de DGGF-landen investeerden. Dit is veel minder dan de aantallen importeurs en exporteurs.

Figuur 7.1.2 laat zien dat de investeringen in DGGF-landen heel anders groeien dan de buitenlandse investeringen in het algemeen. Dat geldt ook voor de aantallen ondernemingen (niet getoond). Het is dus moeilijk om iets te zeggen over een toegenomen (of afgenomen) aantrekkelijkheid voor ondernemingen om in DGGF-landen te investeren.

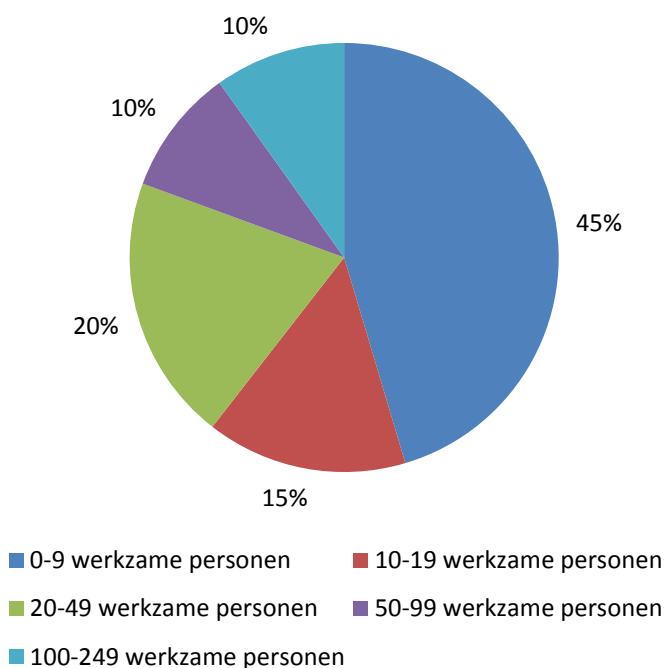
¹³ Zoals bij hoofdstuk 4 al aangegeven was bekijkt dit rapport alleen cijfers over de stand van buitenlandse investeringen.

¹⁴ Dit hoofdstuk beschrijft de tabellen 7.1.1 tot en met 7.2.4. Hoofdstuk 12 toont de titels van deze tabellen. Omdat sommige tabellen heel groot waren zijn ze niet in dit rapport opgenomen. Ze zijn beschikbaar als Excel-tabellen.

7.1.2 Ontwikkeling waarde buitenlandse investeringen (stand) MKB (ten opzichte van een jaar eerder)

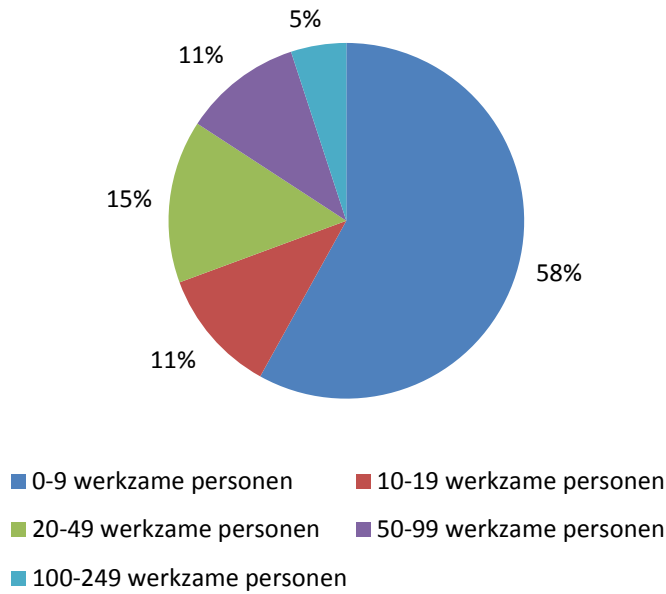

7.1.3 Verdeling waarden investeringen (stand) in DGGF-landen door MKB naar grootteklasse, 2011

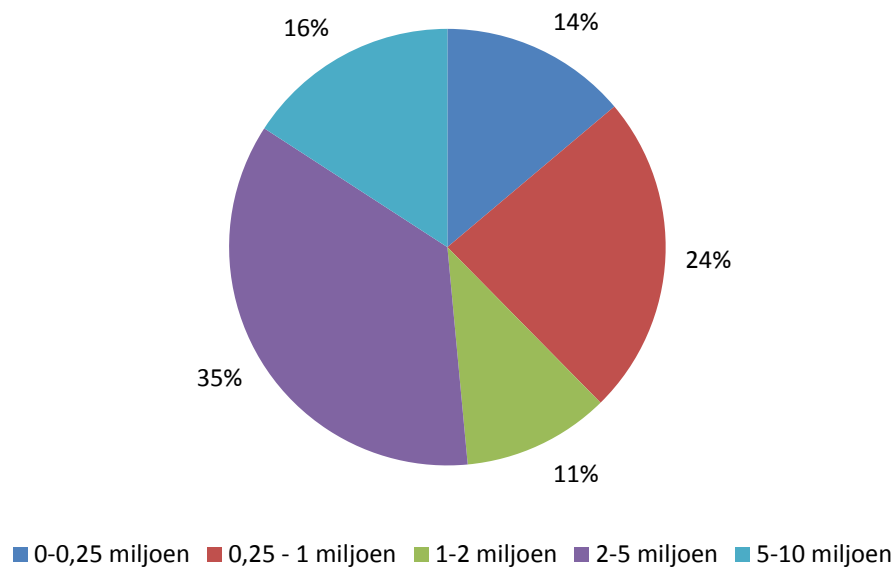
De figuren 7.1.3 en 7.1.4 laten zien hoe de investeringswaarde en de aantallen investeerders in de DGGF-landen verdeeld zijn over de grootteklassen. Meer dan de helft, 58 procent, van het aantal investeerders in deze landen heeft hoogstens negen personen in dienst. Er zijn nu eenmaal heel veel ondernemingen in deze grootteklasse. Het is minder vanzelfsprekend dat ze ook bijna de helft (45 procent) van de investeringswaarde voor hun rekening nemen.

7.1.4 Verdeling aantal MKB-investeerdere (stand) in DGGF-landen naar grootteklasse, 2011

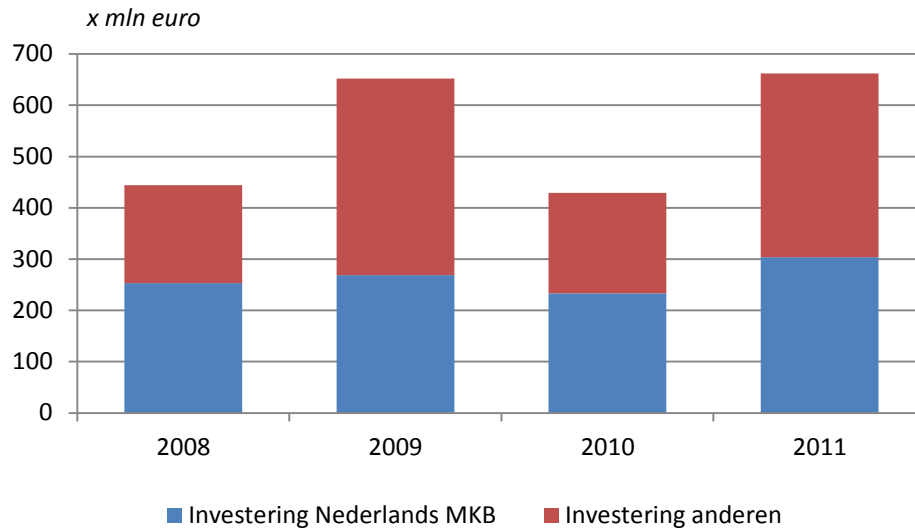
Net als bij de handelscijfers nemen de grote investeerders een groot deel van de waarde voor hun rekening. Een derde van de totale waarde van de investeringen is dankzij ondernemingen met tussen de 2 en de 5 miljoen buitenlandse investeringen, en een zesde dankzij ondernemingen met 5 tot 10 miljoen. Toch zijn de investeringen van minder dan een kwart miljoen nog altijd goed voor 14 procent van de totale investeringswaarde. Dit blijkt uit tabel 7.1.5 en figuur 7.1.5. Er zijn dus zowel een paar heel grote investeerders als heel veel kleine investeerders.

7.1.5 Verdeling buitenlandse investeringen (stand), aandeel in totale waarde DGGF-landen, 2011

Figuur 7.1.6 maakt duidelijk dat er zeker sprake is van een hefboomeffect: tegenover iedere euro aan Nederlandse investering door het MKB staat nog eens ruim een euro aan investeringen door een andere partij. Meer detail is te vinden in tabel 7.1.6.

7.1.6 Totale waarde investering (stand) in DGGF-landen verbonden aan MKB

Dit hefboomeffect is als volgt berekend. Voor iedere buitenlandse investering is bekend hoeveel procent van de totale waarde van de onderneming waarin geïnvesteerd is deze vertegenwoordigd. Bijvoorbeeld, een Nederlandse MKB onderneming investeert 0,6 miljoen in een buitenlandse onderneming en wordt daardoor voor 75 procent eigenaar van die buitenlandse onderneming. De overige 25 procent is dus in handen van anderen. Dit komt overeen met een bedrag van $25/75 * 0,6$ miljoen is 0,2 miljoen euro. Naast de Nederlandse investering van 0,6 miljoen euro staat dus een andere investering van 0,2 miljoen euro.

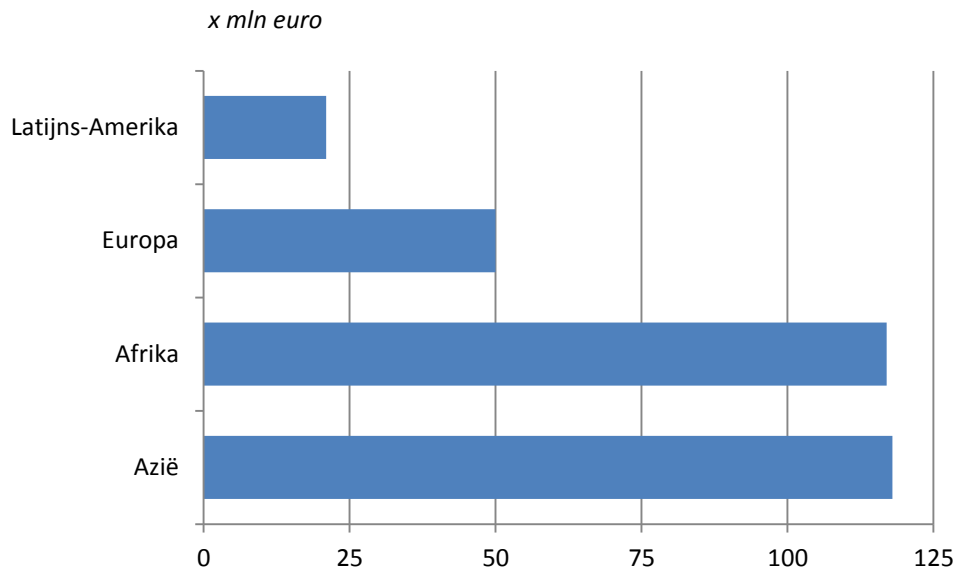
7.2 Investerings (stand) door MKB in DGGF-landen, verdieping

Na het algemene overzicht over de DGGF-landen als geheel volgt nu het onderdeel met meer detail. Dit start met uitsplitsingen naar sector en grootteklasse van de betrokken ondernemingen voor een paar regio's. Net als bij de buitenlandse handel is dat eerst op basis van geografische ligging, daarna op basis van inkomensniveau. De paragraaf gaat verder met individuele landen. Dit geeft antwoord op de vraag hoeveel MKB'ers investeren in ieder DGGF-land, en wat de bijbehorende investeringswaarden zijn. Dit is nuttig voor het monitoren van beleid, omdat het op detailniveau duidelijk maakt hoe en waar de ontwikkelingen zijn. Ook geeft het een beeld van de mogelijke doelgroep voor ondersteuning door ambassades of andere instanties.

Investerings naar regio

De tabellen 7.2.1 en 7.2.2 bestaan ieder uit twee deeltabellen die informatie geven over aantallen investeerders en de waarde van investeringen uitgesplitst naar DGGF-regio en inkomensniveau voor de jaren 2008-2011. Bij alle tabellen is bovendien een extra onderverdeling gemaakt naar sector en grootteklasse. Deze tabellen bevatten een aanzienlijke hoeveelheid informatie. Er was slechts ruimte om hun essentie met een beperkt aantal in het oog springende uitkomsten te duiden. Dit geeft een indruk van de beschikbare informatie. Voor aanvullende uitkomsten/details wordt verwezen naar de afzonderlijke tabellen.

7.2.1 Investerings (stand) door zelfstandig MKB in DGGF-landen, naar continent, 2012

Net als bij de import en export springen Azië en Afrika er uit als het om de waarde van de investeringen gaat, aldus figuur 7.2.1. Zoals daar al opgemerkt hangt dat ook samen met het aantal landen en de grootte van de betrokken economieën. Lankhuizen (2009) laat zien dat hoe groter de partnereconomie, hoe meer Nederlandse investeringen deze zal aantrekken als andere factoren gelijk zijn.

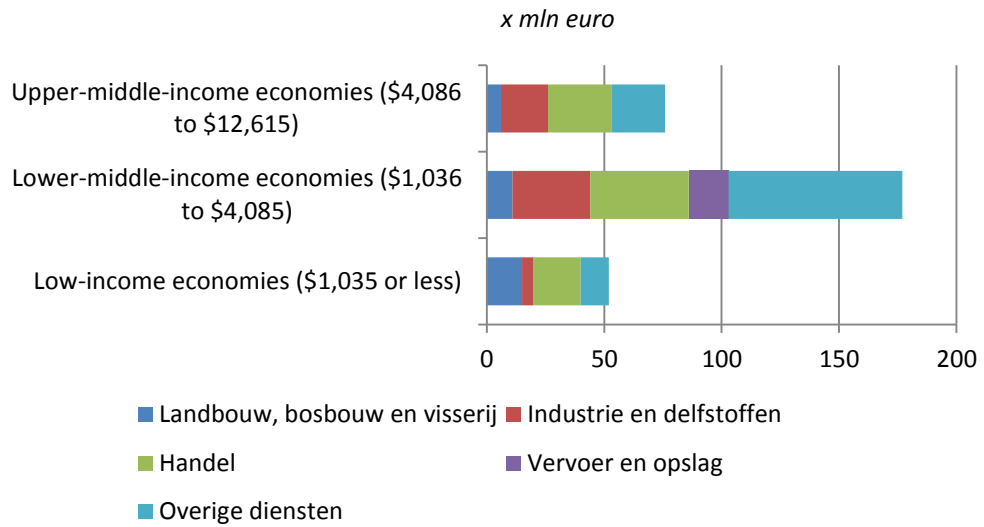
Bij de uitsplitsing naar DGGF-regio springen bij de ondernemingen met 0-9 werkende personen vooral DGGF-Azië en DGGF-Afrika eruit. Niet alleen investeren de meeste ondernemingen in deze regio's, maar ook zijn de investeringen daar het grootst. De sector overige diensten is verantwoordelijk voor de grootste aantallen investeerders en hoogste waarden aan investeringen.

Investerings naar inkomensniveau

In tabel 7.2.2 komen de lower-middle-income economies (\$1,036 to \$4,085) het sterkst naar voren. Dat is niet verwonderlijk; maar liefst zes van de tien landen waar het zelfstandig MKB het meest in heeft geïnvesteerd behoren tot deze groep. Dat zijn India, Indonesië, Filipijnen, Vietnam, Marokko en Egypte. Ook hier hebben de ondernemingen uit de sector overige diensten met minder dan 10 werkende personen de grootste bijdragen.

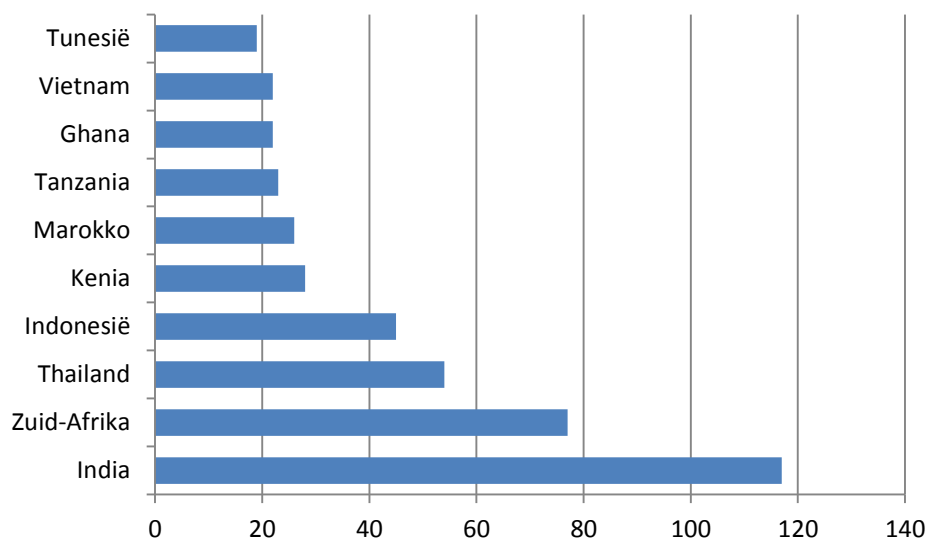
De import vanuit DGGF-landen gebeurde vooral door de sector handel. Figuur 7.2.2 maakt duidelijk dat bij de investeringen naast handel ook de sector "overige diensten" sterk vertegenwoordigd is. Dit zijn bijvoorbeeld bouwondernemingen, uitgeverijen of uitzendbureaus.

7.2.2 MKB-investeringen (stand) in DGGF-landen naar inkomen land en sector, 2011

De paragraaf gaat nu verder met informatie over de investeringen in de individuele DGGF-landen. Tabel 7.2.3 bevat per land de aantallen MKB'ers die investeringen in de DGGF-landen hadden uitstaan in de periode 2009-2012. Ook worden de waarden van deze investeringen getoond.

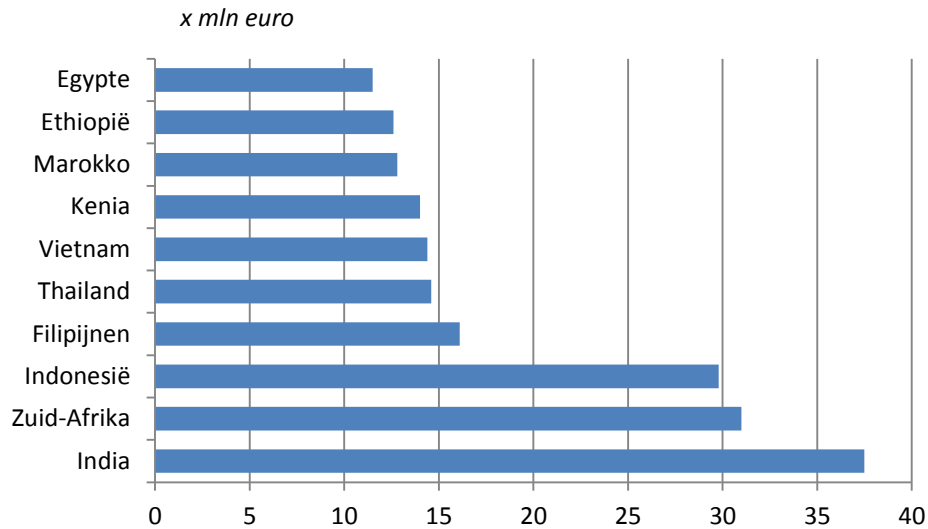
7.2.3 DGGF-landen met meeste investeringen (stand) door MKB (aantallen), 2011

Figuur 7.2.3 laat zien dat voor het MKB India, Zuid-Afrika en Thailand de favoriete DGGF-landen waren om in te investeren in 2011. Deze landen hadden in 2011 respectievelijk 117, 77 en 54 investeerders uit het zelfstandig MKB. Het kan dan gaan om investeringen die in 2011 gedaan werden, maar ook om investeringen die eerder gedaan zijn en nog steeds aanwezig zijn. Uit figuur 7.2.4 blijkt dat de hoogste waarden aan investeringen eveneens naar India (37 miljoen euro) en Zuid-Afrika (31 miljoen euro) gingen, gevolgd door Indonesië (29 miljoen euro). Tabel

7.2.3 laat zien dat de investeringen in Ghana en Tunesië relatief klein zijn vergeleken met die in de overige belangrijke DGGF-landen.

7.2.4 DGGF-landen met meeste investeringen (stand) door MKB (waarde), 2011

De ontwikkelingen in 2008-2011 laten zien dat de bereidheid om in DGGF-landen te investeren toeneemt. Het totaal aantal investeerders groeide gedurende die periode van 503 naar 645. Het aantal MKB-investeerders in India, Thailand en Tunesië is het meest toegenomen. Deze toenames bedroegen respectievelijk 33, 16 en 12 ondernemingen. Colombia en de Filipijnen zijn juist landen waar het aantal MKB-ondernemingen dat er investeringen had uitstaan afnam in deze periode, en wel met acht ondernemingen.

In waarde zijn tussen 2008 en 2011 de investeringen in Vietnam, Peru (beide +10 miljoen euro) en Egypte (+9 miljoen euro) het meest toegenomen. De investeringen door het MKB in de Filipijnen (-28), India (-13) en Colombia (-11 miljoen euro) namen juist het meeste af. Vooral de positie van India is hier opvallend, aangezien tussen 2008 en 2011 het aantal MKB-investeerders in dit DGGF-land juist sterk was gestegen. Dit komt doordat een paar grote investeerders in 2011 niet meer aanwezig waren in de gegevens. Zij traden toe tot het grootbedrijf of werden overgenomen door een buitenlands bedrijf zodat ze niet meer tot het zelfstandig MKB behoorden. Veel van de nieuwe investeerders hadden een relatief kleine investering (minder dan 100 duizend euro), zodat het aantal investeringen kon toenemen maar de waarde af nam.

7.3 Werkgelegenheid en omzet in DGGF-landen bij investeringen Nederlands MKB

In 2011 bedroegen de directe werkgelegenheid en omzet bij de ondernemingen in DGGF-landen waar het Nederlands MKB geïnvesteerd had respectievelijk 15 duizend werknemers en 0,9 miljard euro. Dit zijn ruwe schattingen op basis van een econometrisch model. De methodologische toelichting bespreekt dit model en de bijbehorende kanttekeningen.

Merk op dat er naast de directe werkgelegenheid en omzet ook nog indirecte werkgelegenheid en omzet was, namelijk bij toeleveranciers.

8. Conclusies en aanbevelingen voor verder onderzoek

8.1 Conclusies

Deze studie geeft nieuwe inzichten in de handel door het MKB, door voor het eerst te kijken naar de Europese MKB-definitie en het al dan niet in buitenlands eigendom zijn. Dat gebeurt door het MKB af te bakenen als ondernemingen (en niet als bedrijven) met minder dan 250 werkzame personen. Zo sluit het bedrijven die klein zijn, maar wel gebruik kunnen maken van netwerk, kennis en financiering van de overkoepelende onderneming die tot het grootbedrijf behoort, uit. Voor kleine ondernemingen in buitenlands eigendom geldt dat zij toegang hebben tot de kanalen van het (mogelijk tot het grootbedrijf behorende) moederbedrijf. Het aandeel van het zelfstandig MKB (onderneming minder dan 250 werkzame personen, in Nederlands eigendom) is ongeveer een kwart in zowel de totale import als export door het Nederlandse bedrijfsleven. Het aandeel van het MKB in buitenlandse handen is ongeveer net zo groot.

Daarnaast geeft de studie voor het eerst inzicht in de handel met en investeringen in handelsprioritaire landen en DGGF-landen. Er zijn veel meer handelaren dan investeerders, en ook de handelswaarde ligt fors hoger dan de waarde van de door de jaren heen opgebouwde investeringen. De import vanuit handelsprioritaire landen groeit sneller dan die uit andere landen, terwijl de export en investeringen juist achter blijven. De toename van handel met en investeringen in DGGF-landen is kleiner dan die naar overige landen. Dat geldt zowel voor de waarden als voor de aantallen. De enige uitzondering is het aantal investeerders.

De gemaakte tijdreeksen laten zien hoeveel handelaren er zijn, wat hun handelswaarde is, hoeveel investeerders er zijn en wat hun investeringswaarde is. Het rapport laat ook de ontwikkelingen zien. Door de tijdreeks voort te zetten zodra er gegevens over recentere jaren beschikbaar komen is het mogelijk de ontwikkelingen na het opstarten van het DGGF-fonds te monitoren.

Voor het eerst zijn er, bij wijze van pilot, cijfers over de import, export en buitenlandse investeringen door topsectoren gemaakt voor een individueel land (China). Dit betrof cijfers over het jaar 2010. Het is ook mogelijk om deze cijfers ook voor andere landen te maken om zo bijvoorbeeld een statistisch beeld te geven van MKB-internationalisering in Topsectoren op de handelsprioritaire landen (import en export alleen voor niet-EU landen). Dat vult het Panteia-rapport "Topsectoren in beeld" (Van der Linden et al., 2013) aan. Dit rapport was gebaseerd op een enquête.

8.2 Aanbevelingen en suggesties voor verder onderzoek

De in dit rapport gepresenteerde cijfers over buitenlandse handel en investeringen door het MKB staan dicht bij de EU-definitie van het MKB omdat ze uit gaan van de grootte van de onderneming en niet, zoals vaak gebeurt, van de grootte van het bedrijf. Toch is het nog niet de exacte invulling van de EU-definitie. Deze kan bereikt worden door omzet- en balansgegevens per onderneming te ontwikkelen en deze vervolgens naast de EU-criteria voor deze indicatoren te leggen. Daarnaast ontbreekt bij in Nederland gevestigde buitenlandse bedrijven het zicht op

hun moederbedrijf waardoor geen uitspraken zijn te doen over wel/niet behorend tot het MKB. Daar kan meer zicht op worden verkregen via het gebruik van bijvoorbeeld externe databanken.

Het verdient aanbeveling om naast de cijfers over handel in goederen en investeringen ook dergelijke cijfers over de handel in diensten te maken. Dan is het beeld van internationalisering door het MKB vollediger. Sommige DGGF-landen (India) exporteren bijvoorbeeld veel diensten. Op dit moment is dat nog niet mogelijk. Het CBS is actief bezig, bijvoorbeeld in het Eurostatproject STEC (Service Traders Enterprise Characteristics), om dit te verbeteren. Dat is niet eenvoudig omdat de statistiek internationale handel in diensten uit verschillende delen is opgebouwd die allemaal gecombineerd moeten worden. Daarnaast is de statistiek deels op een steekproef gebaseerd en is er dus geen (theoretisch) volledige waarneming zoals bij handel in goederen en investeringen.

Verder is het belangrijk om meer zicht te krijgen op de kleinere goederenhandelaren in Nederland die met de EU handelen. Om de administratieve lastendruk zoveel mogelijk te beperken hoeven deze ondernemingen namelijk geen informatie aan het CBS te leveren over hun import en export. Het CBS kijkt of het mogelijk is om met behulp van bestaande administratieve bronnen toch iets te kunnen zeggen over deze groep van ondernemingen.

Naast nieuwe cijfers, om verder inzicht te krijgen in de internationalisering van het MKB, zijn ook nieuwe analyses mogelijk. Deze beantwoorden relevante vragen rondom internationalisering van MKB én grootbedrijf. Bijvoorbeeld,

- Leidt hogere productiviteit tot buitenlandse investeringen, of leiden buitenlandse investeringen tot hogere productiviteit? Een soortgelijke vraag speelt ook bij export, en daar lijkt hogere productiviteit de oorzaak te zijn van het exporteren en niet andersom.
- Wat betekent de investering in het buitenland in relatie tot de investering in het binnenland? Te denken valt aan de transportsector, waar schijnbaar veel bedrijven de sprong naar het buitenland maken om te kunnen overleven, mogelijk ten koste van het binnenland.
- Is er sprake van een fasering in de investeringslanden: wordt eerst geïnvesteerd in een EU-land en/of bijvoorbeeld in de BRICS¹⁵ waarna gegeven die ervaringen het MKB investeert in een DGGF-land?
- Bedrijven met buitenlandse investeringen zijn vaak groter dan bedrijven zonder buitenlandse investeringen. Hebben ze op de lange termijn ook een hogere winstgevendheid? Op de korte termijn kan een investering extra kosten veroorzaken zodat de winstgevendheid in de beginjaren lager is.
- Wanneer de export groeit, groeit dan ook de drang tot investeren in het buitenland? Is het zo dat door een investering in het buitenland de export per definitie groeit? Of kan een deel van de export ook wegvallen als een vestiging in het buitenland hetzelfde product levert als het moederbedrijf in Nederland?

Tot slot, wat zet bedrijven/ondernemingen aan om te handelen of te investeren, en wat houdt hen tegen? Over barrières is in de handelsliteratuur al veel geschreven, bijvoorbeeld door Van der Linden et al. (2013). Smeets et al. (2010) laten zien dat naast de grootte van de economie van het partnerland en de afstand ook de kwaliteit van instituties en regulering, de aanwezigheid van corruptie en culturele verschillen een rol kunnen spelen. In het algemeen zijn die factoren van invloed op de exportbeslissing, vooral naar kleine markten, maar niet op de

¹⁵ BRICS: Brazilië, Rusland, India, China, Zuid-Afrika

exportvolumebeslissing. Welke groepen bedrijven aarzelen nog en kunnen dankzij beleid overgehaald worden? Eerder deed het CBS al onderzoek naar exporteurs in het algemeen (Genee en Fortanier, 2010). Zij vonden bijvoorbeeld dat beginnende exporteurs productiever zijn dan niet-exporteurs. Ook doen ze meer aan innovatie en R&D. Het is echter niet bekend of dit ook voor het MKB geldt, en of dat dit ook voor importeurs geldt. Alberda et al. (2013) lieten zien dat MKB met buitenlandse investeringen gemiddeld productiever is dan MKB dat geen buitenlandse investeringen heeft. En diverse studies van Panteia besteden aandacht aan de relatie tussen export en innovatie, bijvoorbeeld Ruis (2013).

9. Methodologische toelichting

Voor dit onderzoek zijn diverse statistische bronnen gecombineerd om tot de vaststelling van de voor de tabellen gebruikte microdataset te komen. Hieronder volgt een korte beschrijving van de gebruikte bronnen en gevolgde werkwijze.

9.1 Buitenlandse handel in goederen

Data

Het CBS maakt al heel lang gegevens over de buitenlandse handel in goederen, en sinds een paar jaar ook over de bedrijven die hier bij betrokken zijn. Dat gebeurt door de gegevens uit de statistiek van de buitenlandse handel (op BTW-nummer) te koppelen aan bedrijven in het Algemeen Bedrijvenregister (ABR). Het ABR bevat gegevens over de bedrijfstak en de grootteklasse van het bedrijf en over de onderneming waar deze toe behoort. De Ultimate Controlling Institute (UCI) van een onderneming geeft aan in welk land de eenheid is gevestigd die uiteindelijk de beslissingen kan nemen in deze onderneming. In andere woorden, de UCI geeft aan waar het moederbedrijf zich bevindt, en of de onderneming in buitenlandse handen is of niet. Door koppeling ontstaat een bestand met de volgende variabelen:

- Onderneming_identificer
- Bedrijfseenheid_identificer
- Jaar
- Importwaarde (van goederen)
- Exportwaarde (van goederen)
- Land waarmee gehandeld wordt
- Bedrijfstak onderneming
- Grootteklasse onderneming
- Bedrijfstak bedrijf
- Grootteklasse bedrijf
- Indicator of bedrijf/onderneming in binnenlandse of buitenlandse handen is

Het was in dit stadium niet mogelijk om ook de buitenlandse handel in diensten mee te nemen.

De onderverdeling naar landen kan voor kleinere handelaren die met de EU handelen niet gemaakt worden. Om de administratieve lastendruk zoveel mogelijk te beperken hoefden ondernemingen met minder dan 0,9 miljoen import uit de EU namelijk geen informatie aan het CBS te leveren over deze import. Hetzelfde geldt voor de export.

Afbakening zelfstandig MKB

De grootteklasse van de onderneming laat zien of de onderneming minder dan 250 werkzame personen heeft of niet. Door deze informatie te gebruiken met de indicator of de onderneming in binnenlandse of buitenlandse handen is, is het mogelijk het zelfstandig MKB af te bakenen. Dit zijn de ondernemingen met minder dan 250 werkzame personen die in Nederlandse handen zijn.

9.2 Buitenlandse investeringen

Data

Alberda et al. (2013) gebruikten de vennootschapsbelasting, de Community Innovation Survey (CIS) en de Statistiek Financiën Grote Ondernemingen (SFGO) als basis om voor de periode 2004-2010 vast te stellen welke ondernemingen buitenlandse investeringen hebben en welke niet. Vanwege gewijzigde methoden bij het CBS waren cijfers voor 2011 en later niet vergelijkbaar met de op deze manier gemaakte cijfers. Daarom is nu alleen de vennootschapsbelasting (met een paar extra bewerkingen) gebruikt. Bij het vergelijken van de eerdere en nieuwe cijfers bleek dat de gegevens uit de CIS en de SFGO overbodig waren na het aanscherpen van de MKB-definitie. Dat laatste gebeurde om zo dicht mogelijk bij de EU-definitie te komen.

De vennootschapsbelasting bevat per fiscale eenheid de waarde van deelnemingen, en vaak per deelneming de naam, plaats en land waar de deelneming zich bevindt. Het Algemeen Bedrijvenregister (ABR) bevat gegevens over de grootteklasse van het bedrijf (gebaseerd op het aantal werknemers) en de bedrijfstak waarin het bedrijf zich bevindt. Ook geeft het aan uit welke bedrijven een onderneming bestaat. De Ultimate Controlling Institute (UCI) van een onderneming geeft aan of een onderneming in Nederlandse of buitenlandse handen is. De gegevens in deze publicatie over buitenlandse investeringen door het MKB betreffen alleen ondernemingen in Nederlands eigendom.

Methode

Voor veel deelnemingen is het land waarin deze zich bevindt aangegeven in de gegevens van de vennootschapsbelasting door middel van een drie-letterige landcode. Dat is niet voor alle deelnemingen het geval. In deze gevallen is gekeken naar de informatie over naam en plaats van de deelneming. Bijvoorbeeld, als een deelneming in Berlijn gevestigd is, dan is het bijbehorende land Duitsland. Als de deelneming "Louman en Bemmers Costa Rica" heet, dan is het bijbehorende land Costa Rica. Zo is handmatig bij een groot aantal buitenlandse deelnemingen het bijbehorende land gezocht. Ook is een groot aantal fouten in de data opgespoord en rechtgezet. Bijvoorbeeld, bij veel ondernemingen in Seoul (Zuid-Korea, KOR) was CRO (Kroatië) als landcode ingevuld.

Na het toevoegen van de landcodes worden de ondernemingen met een balanstotaal van minder dan 43 miljoen euro (om aan te sluiten bij de EU-definitie) uitgefilterd. Deze worden vervolgens gekoppeld aan de ondernemingen uit het ABR. De gekoppelde ondernemingen hebben kenmerken als bedrijfstak en grootteklasse. Echter, aan niet ieder belastingnummer is een onderneming te koppelen. De niet-gekoppelde belastingnummers kunnen horen bij een onderneming in het grootbedrijf, maar ook bij een onderneming in het MKB. Voor dit onderzoek is alleen de laatste groep van belang. De methode maakt twee aannames:

- Als in een groep van landen x procent van de gekoppelde belastingnummers tot het MKB behoort, dan behoort ook x procent van de niet-gekoppelde belastingnummers tot het MKB.
- Als in een groep van landen x procent van de waarde bij gekoppelde belastingnummers tot het MKB behoort, dan behoort ook x procent van de waarde bij niet-gekoppelde belastingnummers tot het MKB.

Door deze twee aannames is per land bekend hoeveel van de niet-gekoppelde belastingnummers en hoeveel van hun waarde bij het MKB hoort. Om uitschieters te

voorkomen is daarbij iedere groep van landen voldoende groot, zodat deze voldoende ondernemingen bevat. Bijvoorbeeld, Oeganda is samen met een aantal andere landen in Afrika een aparte landengroep.

Maar, het is onbekend wat de aantallen ondernemingen zijn op totaalniveau. Want 1 extra onderneming met investeringen in Duitsland en 1 extra onderneming met investeringen in Frankrijk betekent op totaalniveau misschien maar 1 extra onderneming omdat het dezelfde onderneming is. De oplossing is het aantal waargenomen ondernemingen per land te tellen, en ze ook op totaalniveau te tellen. Dat geeft een verhouding tussen die twee aantallen. Neem nu aan dat de verhouding $\frac{\text{aantal ondernemingen in totaal}}{\text{aantal ondernemingen in land}}$ hetzelfde is voor het waargenomen deel als voor het niet-waargenomen deel. Dan is het voor het niet-waargenomen deel toch nog mogelijk het aantal ondernemingen op totaalniveau te bepalen. Het aantal niet-waargenomen ondernemingen per land en bovenstaande verhouding zijn immers bekend. Dus,

Tel aantal verschillende waargenomen ondernemingen, x .

Tel aantal verschillende waargenomen onderneming x land combinaties, y .

Tel aantal verschillende (niet-waargenomen) onderneming x land combinaties voor het extra deel, z . Dan

Aantal verschillende (niet-waargenomen) ondernemingen in extra deel = $z * \frac{x}{y}$, dus totaal aantal ondernemingen is $x + z * \frac{x}{y}$. Dat zijn de waargenomen en de niet-waargenomen samen.

Na het vaststellen van de extra aantallen niet-gekoppelde ondernemingen en de extra waarde van deze ondernemingen worden deze verdeeld over de wél gekoppelde ondernemingen. Bij iedere onderneming is dan bekend wat de waarde van de investering in dat land is, hoeveel extra ondernemingen er bij horen en wat de waarde van hun investeringen is. De laatste twee variabelen zijn een soort ophoogfactoren. De aanname is dat de verdeling van deze extra aantallen en extra waarde hetzelfde is voor de gekoppelde en de niet-gekoppelde ondernemingen.

Hierna worden de onderliggende bedrijven aan de onderneming gekoppeld. De investeringswaarde van de onderneming wordt naar rato van het aantal werknemers bij de bedrijven verdeeld.

De variabelen in het bestand zijn dan:

- Onderneming_identificer
- Bedrijfseenheid_identificer
- Jaar
- Waarde investering
- Extra waarde investering (bijdrage ongekoppelde ondernemingen)
- Extra aantal investeerders (bijdrage ongekoppelde ondernemingen)
- Percentage van de deelneming
- Land waarin de deelneming zich bevindt
- Bedrijfstak onderneming (in Nederland)
- Grootteklasse onderneming (in Nederland)
- Bedrijfstak bedrijf (in Nederland)
- Grootteklasse bedrijf (in Nederland)

Afbakening zelfstandig MKB

De grootteklasse van de onderneming laat zien of de onderneming minder dan 250 werkzame personen heeft of niet. Door deze informatie te gebruiken met de indicator of de onderneming in binnenlandse of buitenlandse handen is, is het mogelijk het zelfstandig MKB af te bakenen. Dit zijn de ondernemingen met minder dan 250 werkzame personen die in Nederlandse handen zijn. Voor de cijfers over investeringen in dit rapport zijn alleen ondernemingen bekeken met een balanstotaal van minder dan 43 miljoen euro.

9.3 Werkgelegenheid en omzet bij ondernemingen in buitenland

De paragrafen 5.3 en 7.3 noemen de werkgelegenheid en omzet bij ondernemingen in het buitenland waar het Nederlands MKB in geïnvesteerd heeft. Deze cijfers zijn als volgt tot stand gekomen:

- Het bestand met buitenlandse investeringen is gekoppeld aan het bestand van de Outward FATS. Deze statistiek beschrijft de activiteiten van Nederlandse dochterbedrijven in het buitenland (exclusief EU). Voor een groot aantal ondernemingen is dan bekend tot welke bedrijfstak ze behoren in Nederland, hoeveel hun investeringen bedragen in het buitenland, in welke landen dat is, hoeveel werkgelegenheid en omzet er bij de buitenlandse dochters is. Dit zijn vooral ondernemingen in het grootbedrijf, omdat het MKB de bijbehorende enquête niet ontvangt om de administratieve lastendruk zoveel mogelijk te beperken.
- Met een lineaire regressie worden nu de werkgelegenheid en omzet geschat bij ondernemingen waarbij deze informatie nog ontbreekt. Dat zijn dus veel kleine ondernemingen. Daarnaast zijn het bijvoorbeeld ondernemingen die een minderheidsinvestering in het buitenland hebben (deelneming kleiner dan 50 procent), die dan niet in de Outward FATS worden opgenomen.
- De lineaire regressie houdt rekening met de investeringswaarde, het land waarin geïnvesteerd is en de bedrijfstak van de moederonderneming in Nederland. Het model bevat 11 landgroepen (bijvoorbeeld, West-Europa) en 7 bedrijfstakken (bijvoorbeeld, financiële dienstverlening).

9.4 Kwaliteit en risico's

Het is belangrijk te realiseren dat de cijfers in dit rapport schattingen zijn en geen tellingen. Er is altijd een zekere foutmarge. Het is dus verstandig om niet naar het fijnste detail te kijken, naar 5 ondernemingen, maar op een wat algemener niveau te kijken. Bij de cijfers over investeringen betekent dat dat in plaats van Malawi het gebied "DGGF-landen in Afrika" bekeken zou kunnen worden. Dat gebeurt ook in dit rapport.

Handel in goederen

De gegevens over de internationale handel zijn in principe volledig voor wat betreft de handel buiten de Europese Unie. Maar voor ondernemingen met minder dan 0,9 miljoen import uit de EU is niet bekend uit welke landen zij invoeren. Hetzelfde geldt bij de export. Dat betekent dat schattingen over aantallen handelaars en de bijbehorende waarden onderschattingen zouden

zijn als het om handel met individuele landen in de EU gaat. In dit rapport worden dit soort schattingen daarom niet gemaakt.

Buitenlandse investeringen

De gegevens over investeringen zijn representatief voor de ondernemingen die opgave doen voor vennootschapsbelasting. Er zijn echter ook andere ondernemingen die in het buitenland investeren. Bijvoorbeeld, een VOF (vennootschap onder firma), dat bij heel kleine familiebedrijven vaak gebruikt wordt. Op totaalniveau zullen de aantallen en waarden van deze investerende ondernemingen klein zijn ten opzichte van het totaal. Om te investeren in het buitenland is immers een bepaalde schaalgrootte nodig, en dan is een onderneming al gauw wat groter en gaat het om vennootschapsbelastingplichtige ondernemingen. Echter, op detailniveau zijn er de eerder genoemde foutmarges.

Het is te verwachten dat er verschillen zijn tussen de in dit rapport gepresenteerde cijfers en de gegevens van een lokale ambassade. Het missen van een individuele onderneming kan allerlei redenen hebben:

- Geen opgever voor vennootschapsbelasting, want bijvoorbeeld VOF
- Wel opgever voor vennootschapsbelasting, maar deze investering nog niet opgegeven
- Onderneming is onder andere naam bekend bij CBS dan bij ambassade
- Investering via andere landen (bijvoorbeeld Kaaimaneilanden)
- Miskoppelingen tussen bestanden Belastingdienst en CBS
- Onderneming is in buitenlandse handen en valt dus buiten het blikveld van dit rapport
- Onderneming is bij een lokale ambassade bekend maar heeft alleen een vestiging in dit land en niet (meer) in Nederland
- Andere redenen nog onbekend bij CBS

Dit soort redenen kwam naar voren bij een vergelijking van de gegevens van de Nederlandse ambassade in China en die van het CBS over ondernemingen in China met een Nederlands moederbedrijf. Uit een steekproef van 25 dochterondernemingen die wel bij de ambassade, maar niet bij het CBS bekend waren bleek dat twee derde van deze ondernemingen door methodologische verschillen zoals hierboven genoemd niet in de CBS-gegevens voorkwamen. De overblijvende ondernemingen hadden gemiddeld vijf werknemers. Daarnaast waren er ook dochterondernemingen in China die wel bij het CBS, maar niet bij de ambassade bekend waren. Dat waren vaak ondernemingen in de sector handel en vervoer. Het is mogelijk dat deze ondernemingen eenvoudiger hun weg vinden in China, omdat ze immers geen productiefaciliteiten nodig hebben zoals de industrie. En dat ze daarom minder vaak naar de ambassade gaan voor hulp.

Tot slot is het goed in het oog te houden dat het hier gaat om de door de handelaren en investeerders geleverde gegevens. Als een onderneming via een postbus op de Kaaimaneilanden in een onderneming in Kenia investeert, en bij de belasting een investering op de Kaaimaneilanden rapporteert, dan telt dit rapport die investering als zijnde in de Kaaimaneilanden. Ook hier geldt: op detailniveau kan dat tot andere cijfers leiden dan verwacht, maar op totaalniveau vallen deze ondernemingen waarschijnlijk in het niet ten opzichte van het grote geheel. MKB-ondernemingen zijn naar verwachting te klein om op grote schaal gebruik te maken van ingewikkelde constructies.

Werkgelegenheid en omzet in het buitenland

De schattingen in 5.4 en 7.3 zijn tot stand gekomen met behulp van het econometrisch model beschreven in 9.3. Dit model gebruikt gegevens over grote ondernemingen met buitenlandse dochters om iets af te leiden over MKB'ers met buitenlandse dochters. Het is niet onwaarschijnlijk dat het gedrag van MKB'ers anders is dan van het grootbedrijf. Daarnaast bevat het model een beperkt aantal bedrijfstakken en landengroepen. Dit betekent dat het ruwe schattingen oplevert.

Aantallen bedrijven

Dit rapport beschouwt bijna overal ondernemingen, en slechts in een enkel geval bedrijven. In het algemeen is er dan in 2010 een afname in het aantal bedrijven te zien ten opzichte van 2009. Dat hoeft niet per se een verandering in de economische wereld weer te geven. Het kan ook een gevolg zijn van veranderingen in de statistische wereld. Vóór 2010 kon een onderneming die niet tot de "Top X" (de grootste ondernemingen) behoorde uit meer dan één bedrijf bestaan. Met ingang van 2010 kan dat niet meer en bestaat iedere onderneming buiten de "Top X" uit precies één bedrijf. Een onderneming met minder dan 250 werknemers (een MKB-onderneming) valt meestal buiten deze top en bestaat dus sinds 2010 uit precies één bedrijf. In sommige gevallen zijn daarom bedrijven uit 2009 administratief samengevoegd in het ABR tot één bedrijf in 2010.

10. Afkortingen en begrippen

10.1 Afkortingen

BDI	Buitenlandse Directe Investerings
BRICS	Brazilië, Rusland, India, China, Zuid-Afrika
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CPB	Centraal Planbureau
DGGF	Dutch Good Growth Fund
EIM	Economisch Instituut voor het Midden- en kleinbedrijf
EU	Europese Unie
MKB	Midden- en kleinbedrijf
PSI	Private Sector Investment
R&D	Research & development
STEC	Service Traders Enterprise Characteristics
UCI	Ultimate Controlling Institute

10.2 Begrippen

Bedrijf. De feitelijke transactor in het productieproces gekenmerkt door zelfstandigheid ten aanzien van de beslissingen over dat proces en door het aanbieden van zijn producten aan derden. Uit deze definitie en vooral uit het element zelfstandigheid volgt dat een bedrijf meer dan één vestiging kan omvatten, maar ook meer dan één juridische eenheid. Dit is het geval wanneer de afzonderlijke vestigingen of juridische eenheden niet zelfstandig opereren. Andersom komt het voor dat binnen een juridische eenheid verschillende onderdelen te onderscheiden zijn, die wat betreft de productie zelfstandig opereren. Deze vormen dan op grond van de definitie even zoveel bedrijven. Dit laatste doet zich vooral voor bij grotere concerns met uiteenlopende activiteiten. Wanneer een aldus gedefinieerde eenheid zich uitstrekt over verschillende landen, wordt omwille van de nationale statistiek het Nederlandse deel als een geheel bedrijf beschouwd. De officiële CBS-terminologie is bedrijfseenheid (BE), zodat geen verwarring kan ontstaan met de term bedrijf uit het – in dit opzicht weinig precieze – spraakgebruik.

Buitenlandse investeringen. Buitenlandse investeringen zijn investeringen in het buitenland, gedaan door een bedrijf in Nederland in Nederlandse handen, met het doel om een blijvend belang op te bouwen in een bedrijf in het buitenland. Daarbij is in dit onderzoek geen minimum bedrag aan investeringen of minimum aandeel in het stemrecht in het buitenlandse bedrijf gehanteerd.

Eigendom, binnenlands. Een bedrijf is in binnenlands eigendom als de UCI (Ultimate Controlling Institute, de institutionele eenheid die het hoogst is in de keten van zeggenschap) Nederlands is. Ook wel: binnenlandse zeggenschap.

Eigendom, buitenlands. Een bedrijf is in buitenlands eigendom als de UCI (Ultimate Controlling Institute, de institutionele eenheid die het hoogst is in de keten van zeggenschap) buitenlands is. Ook wel: buitenlandse zeggenschap.

Export van goederen. Het leveren van goederen door ingezetenen vanuit het economisch gebied van Nederland aan het buitenland. Hierbij kan sprake zijn van goederen die in Nederland zijn voortgebracht of vervaardigd, maar ook van aanvankelijk ingevoerde goederen.

Grootbedrijf. Onderneming met minstens 250 werkzame personen.

Import van goederen. Het leveren van goederen door het buitenland (niet-ingezetenen) aan ingezetenen. De invoer van goederen betreft de voor ingezetenen bestemde goederen, die vanuit het buitenland in het economisch gebied van Nederland zijn gebracht. Hiertoe behoren ook voor verwerking in het productieproces benodigde grondstoffen, halffabricaten, brandstoffen en voor investeringen bestemde vaste activa.

MKB (Midden- en kleinbedrijf). Onderneming met minder dan 250 werkzame personen.

Onderneming (ook wel: ondernemingsgroep). De eenheid die feitelijk optreedt als financiële transactor. Operationeel wordt de onderneming gedefinieerd als de meest omvattende verzameling van in Nederland gevestigde juridische eenheden waarover zeggenschap kan worden uitgeoefend en die homogeen is naar institutionele sector. De ondernemingsgroep is de statistische eenheid op basis waarvan het financierings- en inkomensverdelingproces in Nederland wordt beschreven. Vooral bij grotere eenheden komt deze feitelijke transactor doorgaans niet overeen met één juridische eenheid, maar is het een combinatie van juridische eenheden. Beslissingen over het financierings- en inkomensverdelingproces worden op verschillende niveaus binnen een concern genomen. Omdat de ondernemingsgroep de eenheid is die gebruikt wordt bij de beschrijving van deze processen, dient deze alle juridische eenheden te omvatten waarover overwegende zeggenschap kan worden uitgeoefend. Zo maken alle niveaus waarop financiële beslissingen worden genomen, deel uit van de ondernemingsgroep. Echter, delen van een concern in verschillende institutionele sectoren werkzaam, zijn per definitie verschillende financiële actoren. Een ondernemingsgroep kan uit verschillende bedrijven bestaan.

Standaard Bedrijfsindeling (SBI) 2008. De Nederlandse hiërarchische indeling van economische activiteiten die vanaf 2008 door het CBS wordt gebruikt om bedrijfseenheden in te delen naar hun hoofdactiviteit. De SBI 2008 kent vijf niveaus, waarvan het hoogste niveau (secties) door letters en de lagere niveaus (afdelingen, groepen, klassen en subklassen) door cijfers worden aangeduid.

Stand buitenlandse investeringen. De stand van buitenlandse investeringen is de waarde van de investeringen aan het eind van het jaar. Deze investering kan door de jaren heen opgebouwd zijn en hoeft dus niet per se in dat jaar gedaan te zijn. De investeringen zijn opgebouwd uit kapitaaldeelnames, leningen (waaronder o.a. handelskredieten, intraconcernleningen) en overige vorderingen.

Stromen buitenlandse investeringen. De stromen geven de jaarlijkse mutaties in de standen van buitenlandse investeringen aan. De stromen zijn opgebouwd uit veranderingen in aandelenkapitaal, geherinvesteerde winsten en overige investeringen (hieronder vallen leningen). Het verschil in standen tussen twee jaren is niet noodzakelijkerwijs exact gelijk aan de stroom van de buitenlandse investeringen: mutaties vanwege veranderende wisselkoersen

of herwaarderingen zijn niet in de cijfers over de stromen van buitenlandse investeringen meegenomen.

Werkzame personen. Die personen die in de waargenomen eenheid werken, inclusief meewerkende eigenaren en meewerkende gezinsleden, exclusief arbeidskrachten die door andere bedrijven aan de eenheid zijn uitgeleend (bijvoorbeeld uitzendkrachten) en personen die voor andere bedrijven reparatie- en onderhoudswerk in de waargenomen eenheid verrichten.

Zelfstandig MKB (Midden- en kleinbedrijf). Onderneming met minder dan 250 werkzame personen in Nederlandse handen.

10.3 Lijst handelsprioritaire landen

Australië	Nigeria
België	Oekraïne
Brazilië	Polen
Canada	Roemenië
China	Rusland
Colombia	Singapore
Duitsland	Turkije
Frankrijk	Verenigd Koninkrijk
India	Verenigde Staten
Irak	Vietnam
Japan	Zuid-Afrika
Maleisië	Zuid-Korea
Mexico	

Bron: Ministerie Buitenlandse Zaken

10.4 Lijst DGGF-landen

Afghanistan	Macedonië
Albanië	Madagaskar
Algerije	Malawi
Angola	Maldiven
Armenië	Mali
Bangladesh	Marokko
Benin	Moldavië
Bhutan	Mongolië
Bolivia	Mozambique
Bosnië Herzegovina	Myanmar
Burkina Faso	Nepal
Burundi	Nicaragua
Cambodja	Niger
Colombia	Nigeria
Congo Democratische Republiek	Pakistan

Djibouti	Palestijnse Gebieden
Egypte	Peru
Eritrea	Rwanda
Ethiopië	Sao Tomé
Filipijnen	Senegal
Gambia	Sierra Leone
Georgië	Somalië
Ghana	Sri Lanka
Guatemala	Suriname
India	Tanzania
Indonesië	Thailand
Jemen	Tunesië
Jordanië	Uganda
Kaapverdië	Vietnam
Kenia	Zambia
Kosovo	Zimbabwe
Laos	Zuid-Afrika
Libië	Zuid-Sudan

Bron: Rijksdienst voor Ondernemend Nederland.

10.5 Sectorindeling

10.5.1 Indeling sectoren naar Standaard BedrijfsIndeling (SBI) 2008¹⁶

Sector	SBI 2008 codes	Voorbeelden
Landbouw, bosbouw, visserij	01-03	Bloemenkwekers, tuinbouw
Industrie en delfstoffenwinning	06-33	Aardoliewinning, mijnbouw
Handel	45-47	Groothandel, detailhandel, autohandel
Vervoer en opslag	49-53	
Overige diensten	34-44 en 54-99	Bouw, uitgeverij, uitzendbureaus

¹⁶ De SBI-codes 04, 05 en 48 ontbreken in dit overzicht. Deze codes bestaan namelijk niet.

11. Literatuur

Alberda, A., Lemmers, O., Smit, R., Tiggeloove, N. en Van der Linden, B. (2013). *Monitor Buitenlandse Investerings door het MKB*. CBS en Panteia/EIM.

BHO (2013). *Vaststelling begroting Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking (XVII) voor het jaar 2014*. 2. Beleidsagenda.

Buitenlandse Zaken (2013). *Wat de wereld verdient: een nieuwe agenda voor hulp, handel en investeringen*. Ministerie van Buitenlandse Zaken, Den Haag.

CBS (2012). *Monitor topsectoren: Methodebeschrijving en tabellenset*.

Centre for Strategy and Evaluation Services (2012). *Evaluation of the SME definition*. Sevenoaks, Verenigd Koninkrijk.

Genee, S. en Fortanier, F. (2010). *Internationaliseren en productiviteit. Deel 1. Statische analyse*. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen.

Genee, S. en Fortanier, F. (2010). *Internationaliseren en productiviteit. Deel 2. Dynamische analyse*. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen.

Genee, S. en Fortanier, F. (2010). *Internationaliseren en productiviteit. Deel 3. Regressie analyse*. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen.

Gibcus, P., Tiggeloove, N., Verhoeven, W. en Van der Zeijden, P. (2013). *Exportindex MKB, ontwikkelingen 2008-2011*.

Jaarsma, M., Lemmens-Dirix, C. (2011). *A closer look at Dutch goods and services traders*. In: *Internationalisation Monitor 2010*, chapter B2, 85-100.

Jaarsma, M., Smit, R. (2013). *Regional differences in trade and the impact of location on trade partners*. In: *Internationalisation Monitor 2013*, chapter 6, 114-131.

Kamerbrief (2011). *Naar de top: Het bedrijvenbeleid in actie(s)*. Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie.

Lankhuizen, M. (2009). *Determinants of Foreign Direct Investment: An empirical investigation into sources of attraction*. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.

Lemmers, O. (2013). *Aantal exporteurs blijft toenemen*. Webmagazine CBS. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen.

Lemmers, O., Rozendaal, L., Van Berkel, F., Voncken, R. (2014). *Nederland en internationale waardeketens*. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen.

Linders, G.J. (2006). *Intangible Barriers to Trade The Impact of Institutions, Culture, and Distance on Patterns of Trade*. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (2013). *Landenlijst DGGF*.
<http://www.rvo.nl/sites/default/files/2014/01/Landenlijst%20DGGF.pdf>

Ruis, A. (2013) *Innovatie en internationalisering in het MKB*. Panteia, Zoetermeer.

Smeets, R., Creusen, H., Lejour A. en Kox, H. (2010). *Export margins and export barriers: uncovering market entry costs of exporters in the Netherlands*. CPB Document 208. Centraal Planbureau, Den Haag.

R. Söllner (2011). *Ausgewählte Ergebnisse für kleine und mittlere Unternehmen in Deutschland 2009*. Pagina 1096.

Timmer, M., Los, B., Stehrer, R. en De Vries, G. (2013). *Fragmentation, Incomes and Jobs. An analysis of European Competitiveness*. GGDC Research Memorandum 130, Groningen.

Van der Linden, B., Tiggeloo, N., Van der Zeijden, P. (2013). *Topsectoren in beeld. Internationale oriëntatie topsectoren*. Panteia, Zoetermeer.

Wereldbank. *Country and Lending Groups*. <http://data.worldbank.org/about/country-classifications/country-and-lending-groups>

12. Overzicht tabellen

Tabelnummer	Titel tabel
3.1.1	Import en export door MKB en grootbedrijf
3.2.1	Buitenlandse investeringen door MKB en grootbedrijf
4.1.1	Handel door MKB met handelsprioritaire landen buiten de EU
4.1.2	Aantal MKB-handelaren met handelsprioritaire landen buiten de EU
4.1.3	Aandeel grootteklasse in waarde en aantallen handel met handelsprioritaire landen buiten de EU, 2012
4.2.1	Export MKB per handelsprioritair land
4.2.2	Import MKB per handelsprioritair land
4.2.3	Export MKB-ondernemingen naar land, sector en grootteklasse
4.2.4	Export MKB-bedrijven naar land, sector en grootteklasse
4.2.5	Import MKB-ondernemingen naar land, sector en grootteklasse
4.2.6	Import MKB-bedrijven naar land, sector en grootteklasse
4.2.7	Handel MKB met China, bedrijven naar topsector, 2010
4.3.1	Werkgelegenheid en omzet in Nederland bij MKB-handelaren
5.1.1	Investeringen door MKB in handelsprioritaire landen
5.1.2	Aantal MKB-investeerders in handelsprioritaire landen
5.1.3	Aandeel grootteklasse in waarde en aantallen investeringen in handelsprioritaire landen, 2012
5.2.1	Investeringen MKB per handelsprioritair land
5.2.2	Investeringen MKB-ondernemingen naar land, sector en grootteklasse
5.2.3	Investeringen MKB-bedrijven naar land, sector en grootteklasse
5.2.4	Investeringen MKB-bedrijven in China, naar topsector, 2010
6.1.1	Handel door MKB met DGGF-landen
6.1.2	Aantal MKB-handelaren met DGGF-landen
6.1.3	Verdeling handel MKB met DGGF-landen naar waarde
6.1.4	Aandeel grootteklasse in waarde en aantallen handel met DGGF-landen, 2012
6.2.1	Handel MKB met DGGF-landen naar continent, sector en grootteklasse
6.2.2	Handel MKB met DGGF-landen naar inkomensniveau, sector en grootteklasse
6.2.3	Handel met overgangslanden, naar sector
6.2.4	Handel MKB met top 10 PSI en PSI Plus landen, naar sector
6.2.5	Export MKB per DGGF-land
6.2.6	Import MKB per DGGF-land
6.2.7	Export MKB per land, naar sector
6.2.8	Import MKB per land, naar sector
6.3.1	Werkgelegenheid en omzet in Nederland bij MKB-handelaren
7.1.1	Investeringen door MKB in DGGF-landen
7.1.2	Aantal MKB-investeerders in DGGF-landen
7.1.3	Aandeel grootteklasse in waarde en aantallen investeringen in DGGF-landen, 2012
7.1.4	Verdeling investeringen MKB in DGGF-landen naar aandeel
7.1.5	Verdeling investeringen MKB in DGGF-landen naar waarde

- 7.1.6 Waarde investeringen MKB in DGGF-landen, naar aandeel
- 7.2.1 Investeringen MKB in DGGF-landen naar continent, sector en grootteklasse
- 7.2.2 Investeringen MKB in DGGF-landen naar inkomensniveau, sector en grootteklasse
- 7.2.3 Investeringen MKB per DGGF-land
- 7.2.4 Investeringen MKB naar land en sector